

1. Úvod

Program rozvoje cestovního ruchu v Karlovarském kraji má za cíl navrhnout **ucelenou a konkrétní představu rozvoje cestovního ruchu pro území Karlovarského kraje**. Spojením plánovaných aktivit, které byly doposud navrženy a jsou obsaženy v nejrůznějších dílčích strategiích, marketingových studiích a turistických produktech (jako jsou např. strategie rozvoje obcí, měst, mikroregionů a kraje anebo marketingové aktivity lázeňských společností) dochází vznikem tohoto strategického dokumentu k významnému synergickému efektu.

Program rozvoje cestovního ruchu v Karlovarském kraji je zaměřen především na **hledání možností optimálního rozvoje cestovního ruchu a spojení všech již existujících a nově vzniklých aktivit**. Zpracováním „Programu“ tak dochází k vytvoření **předpokladů pro rozvoj veřejných a soukromých investic v oblasti cestovního ruchu a lázeňství v Karlovarském kraji**. V rámci zpracování tohoto Programu jsou také navrženy konkrétní aktivity rozvoje cestovního ruchu a lázeňství vždy se specifikací potenciálních finančních zdrojů (městské, státní, soukromé, granty atd.). **Velký podíl finančních prostředků pro rozvoj cestovního ruchu a lázeňství v Karlovarském kraji by měl být získán ze soukromého sektoru a z (před)strukturálních fondů Evropské unie.**

1.1. Cíle Programu rozvoje cestovního ruchu v Karlovarském kraji

Hlavním cílem Programu rozvoje cestovního ruchu v Karlovarském kraji bylo vytvoření **dlouhodobé a komplexní strategie (na období následujících 10 let – tzn. do r. 2013) a plánu činnosti pro rozvoj cestovního ruchu**. Po situační analýze zakončené SWOT analýzou (analýzou silných a slabých stránek, příležitostí a hrozeb) následuje strategická a realizační část, v níž jsou navrženy vize, cíle a opatření pro další rozvoj cestovního ruchu v Karlovarském kraji. Součástí Programu rozvoje cestovního ruchu je **akční plán, v němž jsou uvedena reálná opatření na nejbližší období cca 3 let**.

1.2. Metodika zpracování

V rámci analytických prací bylo uspořádáno několik empirických výzkumů: plošné dotazování návštěvníků (cca 2.000 dotázaných), dále interview s představiteli cestovních kanceláří a touroperátorů na veletrzích cestovního ruchu v ČR (GO 2003 v Brně a Holiday World v Praze), dotazníkové šetření obcí a měst v Karlovarském kraji, dotazníkové šetření ubytovacích zařízení a turistických informačních center v Karlovarském kraji a řada dalších menších anket. Blíže o těchto empirických výzkumech v analytické části.

V rámci projednávání Programu rozvoje cestovního ruchu se uskutečnila celkem 3 jednání pracovní skupiny a to 9.12.2002 (úvodní schůzka, seznámení s metodologií zpracování Programu rozvoje cestovního ruchu v Karlovarském kraji), 15.4.2003 (projednání analytické části) a 20.5.2003 (projednání strategické části). Na závěr se 12.6.2003 konala veřejná prezentace, na níž byli pozváni zástupci všech obcí, měst a mikroregionů, turistických informačních center a cca 200 podnikatelů v cestovním ruchu a lázeňství. V období od 30.4. do 30.5.2003 se k Programu měli možnost vyjádřit všichni zainteresovaní prostřednictvím

internetu (pracovní verze byla ke stažení na adrese www.svrr.zcu.cz). Program rozvoje cestovního ruchu v Karlovarském kraji písemně připomínkovalo 67 subjektů z Karlovarského kraje. Většina připomínek byla do materiálu zapracována.

1.3. Použitá literatura

Celostátní rozvojové dokumenty

- Společný regionální operační program. Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, Praha, prosinec 2002 (návrh)
- Národní rozvojový plán. Ministerstvo pro místní rozvoj. Praha 2002.
- Sektorový operační program cestovní ruch a lázeňství. Ministerstvo pro místní rozvoj, Praha 2001.
- Koncepte státní politiky cestovního ruchu v České republice na období 2002-2007. Praha, prosinec 2001.

Přeshraniční rozvojové dokumenty (oblast česko-německého pohraničí)

- Entwicklungskonzept für die Heilbäder und Kurorte im Deiländereck Bayern – Sachsen – Böhmen (1993)
- Grenzüberschreitendes Entwicklungskonzept für das Dreiländereck Bayern-Böhmen-Sachsen (1993)
- Phare CBC – INTERREG III. Koncepte rozvoje česko-bavorské příhraniční oblasti, Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, Praha 1999
- Phare CBC – INTERREG III. Koncepte rozvoje česko-saské příhraniční oblasti, Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, Praha 2000
- Landesentwicklungsprogramm für Bayern 2001

Krajské strategické dokumenty

- Koncepte rozvoje Karlovarského kraje. Institut für ökologische Raumentwicklung e.V. Dresden (2000)
- Strategie rozvoje Karlovarského kraje (2000)
- Program rozvoje Karlovarského kraje (2001)
- Program rozvoje zemědělství v Karlovarském kraji (2002)
- Regionální operační program Severozápad (2001-2002)

Strategie obcí, měst a mikroregionů na území Karlovarského kraje¹

- Program sociálního a ekonomického rozvoje města Karlovy Vary (1996)
- Strategie rozvoje města Chebu (2002)

¹ Kromě těchto strategických rozvojových dokumentů vzniká celá řada studií proveditelnosti a dalších realizačních dokumentů, z nichž některé byly použity při zpracování tohoto Programu.

- Strategie rozvoje města Aše (2001)
- Strategie rozvoje města Mariánské Lázně (1999)
- Strategie rozvoje města Kynšperku nad Ohří (2001)
- Strategie rozvoje mikroregionu Krušné hory – západ
- Strategie rozvoje mikroregionu Bočovsko (2003)
- Strategie rozvoje mikroregionu Kraslicko (1999)
- Strategie rozvoje mikroregionu Chebská pánev (2000)

Studie zaměřené na oblast cestovního ruchu (výběr)

- Marketingová studie cestovního ruchu města Chebu (2001).
- Česko-bavorský geopark. Ideový návrh (2002).
- Trasa hornictví (2003)
- Rozvoj zimních sportů a turistiky v regionu Klínovce a Fichtelbergu (2001)

Odborná literatura

- Cestovní ruch. Výkladový slovník. Ministerstvo pro místní rozvoj, Praha 2002.
- Haedrich, G. et al.: Tourismus-Management. 3. vydání, Berlin 1998.
- Lyžování v České republice (TOP 40) 2002-2003. Sitour Praha, 2002.
- Janečková, L., Vašítková, L.: Marketing obcí a měst. Grada, Praha 1999.
- Foret, M., Foretová, V.: Jak rozvíjet místní cestovní ruch. Grada, Praha 2001.
- Janečková, L., Vašítková, M.: Marketing služeb. Grada, Praha 2000.

2. Marketingové okolí cestovního ruchu

2.1. Politické okolí

Politické okolí silně ovlivňuje rozvoj cestovního ruchu. Uvedené změny, které mají obvykle za následek pokles poptávky po cestovním ruchu, není možné na úrovni kraje kontrolovat. Terorismus, únosy dopravních prostředků, bombové atentáty, mezinárodně-politické krize, válečné akce (Irák), politická nestabilita či epidemické choroby (smrtící zápal plic SARS) jsou faktory, které negativně ovlivňují turistické destinace. Tak např. teroristický útok na USA 11. září 2001 podle zprávy WTTC způsobil pokles poptávky po cestovním ruchu o 0,3%, ztrátu cca 30 tisíc pracovních míst a pokles příjmů z cestovního ruchu o 8,9%².

Naopak integrační procesy jako např. vstup České republiky do Evropské unie (s volným pohybem osob, zboží a materiálů) jednoznačně podpoří rozvoj cestovního ruchu a zvýší jeho význam. Vstup ČR do EU by měl jednak zvýšit zahraniční investice do české ekonomiky (mimo jiné také do cestovního ruchu) a také přilákat větší množství turistů³.

2.2. Ekonomické okolí

Cestovní ruch se stal významným fenoménem 20. a 21. století. Na jedné straně má velké množství příznivců, na druhé straně řadu kritiků. Objektivní posouzení cestovního ruchu je vždy problematické. Jeho význam jinak hodnotí účastníci (turisté), jinak podnikatelé, jimž přináší zisky a jinak místní obyvatelé, kteří se s turisty setkávají. V souvislosti s programem rozvoje cestovního ruchu v Karlovarském kraji nás zajímají především otázky jaký je regionálně-ekonomický význam cestovního ruchu, tzn. jaký je jeho podíl na hrubém domácím produktu, na celkové zaměstnanosti atd.

Cestovní ruch je významným „exportním odvětvím“, jehož přínos je znásoben tím, že podstatná část devizových příjmů je získávána za prodej služeb. Ukazatel devizových přínosů (příjmy, výdaje, saldo) však neobsahuje vlivy všech aktivit cestovního ruchu (včetně domácího cestovního ruchu) pro tvorbu HDP, nezohledňuje multiplikační efekt vyvolaný v ekonomice cestovním ruchem, tj. např. v investiční činnosti, dále poptávkou účastníků cestovního ruchu po dalších službách, zboží atd.

Podíl celkových přínosů cestovního ruchu pro národní ekonomiku (to znamená též pro Karlovarský kraj), pro tvorbu hrubého domácího produktu a jeho regionalizaci, pro zaměstnanost a v daňové oblasti nelze na podkladě současné metodiky statistiky národních účtů stanovit. Cestovní ruch jakožto součást životního stylu, trávení volného času a forma realizace dalších aktivit není samostatně klasifikovaným, přesně vymezeným a statisticky a finančně sledovaným odvětvím ekonomiky, ale svými dopady a důsledky zasahuje a prolíná do mnoha odvětví ekonomiky. Cestovní ruch ve skutečnosti vedle pohostinství, ubytování a

² Czech Republic. The Impact of Travel and Tourism on Jobs and the Economy – 2002 Plus Special Report on September 11th Impact. WTTC Year 2002 TSA. In: www.wttc.org.

³ Viz např. prognóza WTO (2002).

činnosti cestovních kanceláří tvoří části následujících odvětví: maloobchod, osobní letecká a jiná přeprava, rekreační, kulturní a sportovní činnosti, pronájem nemovitostí atd.

Při identifikaci ekonomických dopadů cestovního ruchu se v odborných kruzích užívá pojem „průmysl cestovního ruchu“, který zahrnuje všechna odvětví, která se setkávají „tváří v tvář“ s účastníky cestovního ruchu, zejména odvětví pohostinství a ubytování, osobní dopravu včetně letecké, maloobchod, pronájem automobilů aj. dopravních **prostředků, směnářské služby, některé rekreační a sportovní činnosti apod., a pojmu „ekonomika cestovního ruchu“, který zahrnuje již uvedený průmysl cestovního ruchu a dále tu část činnosti všech dalších odvětví, která průmyslu cestovního ruchu slouží, tj. dodávají zboží, investice, včetně staveb a další služby pro potřeby cestovního ruchu**⁴.

Identifikaci všech ekonomických přínosů cestovního ruchu řeší metodika tzv. satelitního účtu cestovního ruchu. Satelitní účet v souhrnu vyjadřuje přínosy, resp. podíly cestovního ruchu na základních ekonomických ukazatelích, tj. na tvorbě HDP, na zaměstnanosti, na celkových investicích, přínosy v daňové oblasti atd. K jeho sestavení doporučil Výbor pro cestovní ruch OECD (Organizace pro hospodářskou spolupráci) na základě spolupráce s WTO (Světovou turistickou organizací), Eurostatem a Mezinárodním úřadem práce v r. 1998 metodický postup, který vychází ze standardizované metodiky národních účtů (Standardized National Accounts), doporučené OSN (SNA93). Ekonomické toky zboží a služeb vyvolané cestovním ruchem jsou v systému národního účetnictví obsaženy (cestovní ruch má své ekonomické dimenze) při sestavě satelitního účtu jde o stanovení a vyčíslení podílu generovaného cestovním ruchem na těchto ukazatelích v jednotlivých odvětvích.

Satelitní účet cestovního ruchu zpracovává řada zemí. V České republice v současné době probíhají diskuse o jeho zavedení. Podle propočtů expertů Světové rady cestování a turistiky (WTTC) se očekává komplexní přínos cestovního ruchu v Evropské unii v r. 2001 např. v tvorbě HDP 12,8%, na investicích 10,0%. Zaměstnanost vyvolaná cestovním ruchem ve stejném roce měla dosáhnout 12,3% všech pracovních míst. **Analogicky v České republice odhaduje MAG Consulting⁵ přínos cestovního ruchu pro tvorbu HDP ve výši cca 13% (rok 2001), obdobně i v oblasti zaměstnanosti.**

Podle oficiálních informací Českého statistického úřadu (viz tabulka č.1) se cestovní ruch (pohostinství a ubytování) podílel 4,5%. Jedná se sice o oficiální ukazatel, ale skutečný význam cestovního ruchu nepostihuje. Důvodů je celá řada: od problematického zjišťování statistických údajů od malých firem, které tvoří většinu firem zabývajících se cestovním ruchem, až po existenci šedé ekonomiky v České republice, která je v závislosti na jednotlivých pramenech odhadována od 20 do 50%.

Na základě naší žádosti provedl ČSÚ v Plzni⁶ propočet podílu cestovního ruchu na hrubém domácím produktu Karlovarského kraje v r. 2001. Podle tohoto propočtu se cestovní ruch v r. 2001 podílel na HDP Karlovarského kraje 8,4%. Podíl lázeňství na hrubém domácím produktu se odhadem pohyboval kolem 1-1,5%.

⁴ cit. podle Ročenka cestovního ruchu, ubytování a pohostinství 2002, str. 268.

⁵ mag Consulting s.,r.o. Praha, viz Ročenka cestovního ruchu, ubytování a pohostinství 2002, str. 269.

⁶ Tyto údaje na naše požádání propočtl pracovník Českého statistického úřadu v Plzni zodpovědný za metodiku regionalizace hrubého domácího produktu Ing. Miloslav Chlad, květen 2003.

Na základě výše uvedeného se můžeme domnívat, že cestovní ruch společně s lázeňstvím se podílí cca 10 – 15%⁷ na hrubém domácím produktu Karlovarského kraje. Přesnější určení tohoto podílu, jak bylo výše uvedeno, není možné.

Tabulka 1: Hrubý domácí produkt Karlovarského kraje a jeho struktura.

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001 ¹⁾
Hrubá přidaná hodnota celkem v mil. Kč	27 675	31 037	35 006	38 374	39 374	41 881	42 556	44 787	46 287
v tom odvětví (v %):									
A Zemědělství a lesní hospodářství	3,4	3,2	3,7	3,7	3,1	3,6	3,3	3,2	3,2
B Rybolov	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
C Dobývání nerostných surovin	8,4	7,4	7,6	9,2	7,5	6,5	6,6	6,1	6,3
D Zpracovatelský průmysl	19,7	21,6	21,5	23,3	26,4	27,6	28,3	29,0	29,8
E Výroba a rozvod elektřiny, tepla, vody	7,3	7,5	5,9	6,8	5,4	5,2	5,5	5,7	5,6
F Stavebnictví	10,5	8,8	9,5	7,7	7,8	6,4	6,2	6,5	6,4
G Obchod, opravy spotřebního zboží	11,1	11,0	12,1	8,8	10,5	11,7	10,1	9,7	9,9
H Pohostinství a ubytování	4,7	5,6	5,6	4,4	3,3	3,3	3,9	5,2	4,5
I Doprava, skladování, pošty a telekomunikace	8,3	8,2	8,1	7,5	7,9	7,6	7,1	7,0	6,9
J Peněžnictví a pojišťovnictví	4,7	4,1	3,2	2,5	2,3	3,1	2,7	2,6	1,8
K Komerční služby	7,0	6,2	5,9	8,2	6,3	5,9	5,8	5,4	4,8
L Veřejná administrativa	4,7	5,0	5,2	5,9	7,0	7,0	7,1	6,9	20,8
M Školství	3,0	3,3	3,2	3,5	3,3	3,1	3,7	3,5	:
N Zdravotnictví, veter. a sociální činnost	4,8	5,4	5,8	5,6	6,3	6,5	6,6	6,5	:
O Ostatní veřejné, sociální a osobní služby	2,2	2,7	2,6	2,7	2,6	2,6	3,0	2,7	:
P Soukromé domácnosti s domácím personálem	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	:
Q Exteritoriální organizace a spolky	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	:
Hrubý domácí produkt v mil. Kč (kupní ceny)	29 296	32 826	37 460	41 477	42 282	44 829	45 933	48 308	50 311
Podíl regionu na HDP České republiky v %	2,9	2,8	2,7	2,6	2,5	2,4	2,4	2,4	2,3
Vývoj HDP, stálé ceny 1995, min. rok = 100	:	:	103,0	101,8	94,2	96,2	98,7	104,8	97,1
HDP na 1 obyvatele v Kč	96 268	107 615	122 782	135 950	138 708	147 006	150 728	158 594	165 558
HDP na 1 obyvatele v EURO (ECU)	2 817	3 151	3 539	3 945	3 860	4 048	4 087	4 455	4 860
HDP na 1 obyvatele, ČR = 100	97,5	94,0	91,8	89,5	85,1	82,3	81,5	82,1	78,4

Pramen: Český statistický úřad, Praha 2003.

Významným ukazatelem významu cestovního ruchu je **zaměstnanost v pohostinství a ubytování**. V tomto ukazateli se Karlovarský kraj řadí na první místo v České republice. V Karlovarském kraji pracuje téměř 2x více zaměstnanců v pohostinství a ubytování, než činí průměr za ČR.

V rámci Sčítání lidu, které probíhalo v r. 2001 byla zjišťována také ekonomická aktivita obyvatelstva. Bylo zjištěno, že v Karlovarském kraji pracovalo v odvětví pohostinství a ubytování 10.166 zaměstnanců. Pohostinství a ubytování se tak podílelo 6,2% na celkovém počtu ekonomicky aktivního obyvatelstva⁸. Průměr za Českou republiku činil 3,8%. Největší

⁷ Tento odhad odpovídá všeobecně uváděnému poznatku, že 1 pracovní místo v cestovním ruchu (ubytování a stravování) vytváří 2-3 pracovní místa v následných oborech,

⁸ Údaje za bývalé okresy: Cheb 7,8%, Karlovy Vary 7% a Sokolov 3,7%.

podíl ekonomicky aktivního obyvatelstva v cestovním ruchu (pohostinství a stravování) byl zaznamenán v Božím Daru (27,6%), Mariánských Lázních (16,6%), Františkových Lázních (13,8%), Jáchymově (9,4%), Karlových Varech (9,0%), Kynžvartu (7,1%) a Chebu (6,0%)

Podobné údaje o zaměstnanosti v cestovním ruchu nám ukazuje následující tabulka, kde je možné nalézt srovnání Karlovarského kraje s ostatními kraji České republiky.

Tabulka 2: Struktura zaměstnanosti podle sektorů národního hospodářství podle krajů České republiky v r. 2002 (v %).

Kraj	zemědělství	průmysl	služby	z toho pohostinství a ubytování
Hl. m. Praha	0,7	22,3	76,6	4,2
Středočeský	5,4	38,0	56,6	3,2
Jihočeský	9,2	41,2	49,6	4,0
Plzeňský	6,6	42,5	50,9	4,1
Karlovarský	2,9	39,6	57,5	5,7
Ústecký	3,5	43,1	53,3	2,8
Liberecký	3,6	51,6	44,8	2,4
Královéhradecký	5,0	44,6	50,4	2,7
Pardubický	6,5	46,5	47,0	2,8
Vysočina	11,2	47,5	41,3	3,5
Jihomoravský	4,8	37,4	57,8	2,8
Olomoucký	6,9	42,4	50,7	2,6
Zlínský	3,2	50,2	46,7	3,3
Moravskoslezský	2,4	43,1	54,2	3,4
Česká republika	4,7	40,2	55,0	3,4

Pramen: Český statistický úřad, Praha 2003.

O rozvoji služeb cestovního ruchu nám nejlépe vypovídá počet podnikatelských subjektů v cestovním ruchu (pohostinství a ubytování) a jejich počet na 1.000 obyvatel. Karlovarský kraj se svými 16,5 podnikateli v oblasti pohostinství a ubytování na 1 tisíc obyvatel zaujímá 1. místo v České republice (průměr za Českou republiku činí 10,9).

Tabulka 3: Podnikatelské subjekty v cestovním ruchu dle krajů (r. 2001)

kraj	počet podnikatelských subjektů	podíl na 1000 obyvatel	z toho fyzických osob	podíl z podnikat. subjektů (%)
Hl. m. Praha	18 060	15,4	14 733	81,6
Středočeský	11 863	10,6	11 197	94,4
Jihočeský	8 990	14,4	8 319	92,5
Plzeňský	6 607	12,0	6 245	94,5
Karlovarský	5 021	16,5	4 687	93,3
Ústecký	8 803	10,7	8 165	92,8
Liberecký	6 538	15,3	6 106	93,4
Královéhradecký	6 923	12,6	6 363	91,9
Pardubický	4 016	7,9	3 727	92,8
Vysočina	3 774	7,3	3 573	94,7
Jihomoravský	10 387	9,2	9 182	88,4
Olomoucký	5 336	8,3	5 068	95,0
Zlínský	5 404	9,1	5 023	92,9
Moravskoslezský	9 755	7,7	9 065	92,9
Česká republika	111 477	10,9	101 453	91,0

Pramen: Ústav územního rozvoje Brno (2002).

Jedním z ukazatelů významu cestovního ruchu je také výše výdajů z veřejných rozpočtů na cestovní ruch⁹, které v r. 2001 představovaly cca 43 mil. Kč, což je vzhledem k přepočtu na počet obyvatel výrazně nadprůměrný (největší podíl výdajů z veřejných rozpočtů má Liberecký kraj) a vzhledem k rozloze nadprůměrný podíl.

Tabulka 4: Dotace z veřejných rozpočtů na podporu cestovního ruchu podle krajů České republiky v r. 2001.

Kraj	Výdaje v tis. Kč	podíl na 1000 obyv.	podíl na 1 km ²
Hl. m. Praha	22 583	19,3	45,5
Středočeský	36 865	32,8	3,3
Jihočeský	54 761	87,6	5,4
Plzeňský	46 855	85,1	6,2
Karlovarský	43 214	142,0	13,0
Ústecký	47 206	57,6	8,8
Liberecký	99 983	233,5	31,6
Královéhradecký	42 227	76,7	8,9
Pardubický	31 207	61,4	6,9
Vysočina	26 638	51,3	3,8
Jihomoravský	98 118	87,0	13,9
Olomoucký	55 431	86,7	10,8
Zlínský	29 746	50,0	7,5
Moravskoslezský	73 500	57,9	13,2
Česká republika	708 334	69,2	9,0

Pramen: Ministerstvo financí České republiky, 2002.

⁹ Jedná se o výdaje obcí měst a okresních úřadů z kapitoly 2140 (vnitřní obchod, služby a cestovní ruch). V této souvislosti je zapotřebí si uvědomit, že většina opatření v oblasti životního prostředí, dopravní infrastruktury, ale i podpory kultury a sportu pozitivně ovlivňují předpoklady daného území pro rozvoj cestovního ruchu.

Většina obcí a měst v Karlovarském kraji (86% dotázaných) považuje cestovní ruch za jedno ze strategických odvětví jejich rozvoje. Jak vyplývá z dotazníkového šetření, tak více jak 2/3 obcí a měst si od rozvoje cestovního ruchu slibují řešení problému nezaměstnanosti, resp. považují cestovní ruch jako jedno z potenciálních odvětví, v rámci něhož se mohou vytvářet nová pracovní místa. Téměř stejný počet obcí a měst si od rozvoje cestovního ruchu slibují zvýšení občanské vybavenosti (služeb) ve své obci či městě. To je také jedna z příčin, proč většina obcí a měst (viz projektové záměry) zamýšlí v nejbližší době investovat především do sportovní infrastruktury, která je využitelná jak turisty, tak i místními obyvateli. Až na třetím místě si obce a města od rozvoje cestovního ruchu slibují zvýšení příjmů obecního/ městského rozpočtu. Pouze malá část obcí a měst (ca 6%) zvláště na jihu Karlovarska chtějí rozvíjet cestovní ruch z důvodu diverzifikace činnosti obyvatel zaměstnaných v zemědělství a lesnictví.

Tabulka 5: Odpovědi na otázku, jaký přínos (efekt) očekáváte od rozvoje cestovního ruchu ve vaší obci/ ve vašem městě? Bylo možné více odpovědí.

	%
zvýšení příjmů obecního/ městského rozpočtu	56,6
řešení problému nezaměstnanosti – vytvoření nových pracovních míst	67,4
vylepšení rodinných příjmů, zvláště u obyvatel pracujících v lesnictví a zemědělství (přivydělání si, nalezení druhého zaměstnání)	5,7
rozvoj služeb, které budou vedle turistů využívat také naši spoluobčané	64,1
obec/ město má značný potenciál rozvoje cestovního ruchu, který je zatím nevyužíván	13,2
jiný přínos	7,5

Pramen: vlastní zjištění 2003 (N= 112).

V podmínkách silné konkurence, která je pro cestovní ruch typická, je nutné věnovat zvýšenou pozornost nabídce především z hlediska potřeb a požadavků jednotlivých tržních segmentů. Jasná, a na základě důsledné analýzy vypracovaná marketingová koncepce, rozpracovaná do dílčích strategií, taktických kroků a realizačních opatření je základním předpokladem úspěchu každé destinace na trhu. Členství v Evropské unii umožní České republice zapojení do rozsáhlé spolupráce nejen v rámci členských států, ale i mezi malými a středními podniky, a to např. v oblasti marketingu, rezervačních systémů, snižování nákladů, dalšího rozvoje zaměstnanců atd.

2.3. Technické okolí

Rozvoj nových komunikačních a informačních technologií má výrazný vliv na úspěšnost nabídky destinace a projevuje se především v oblasti vzájemného propojení různých technologií. V souvislosti s globalizací a následnou standardizací neustále roste i vliv automatizace, a to především v důsledku jejího dokonalejšího a masovějšího využívání, zkracuje se čas potřebný na přepravu lidí i zboží, vznikají nové služby, zkvalitňují se logistické kroky, využívají se produkty convenience.

V oblasti informačních technologií jde především o zdokonalování administrativní, telekomunikační a výpočetní techniky včetně **masového rozvoje internetu a zkvalitňování centrálních rezervačních systémů**. Zároveň se zvyšuje počet lidí, kteří mají možnosti

vizuální komunikace, což má pro nabídku destinace, v souladu s jejím charakterem, velký význam.

2.4. Sociokulturní okolí

Ekonomický rozvoj způsobuje, že se také mění poptávka po cestovním ruchu. O změně hodnot, přání a motivaci účastníků cestovního ruchu je pojednáno v kapitole věnované trendům v oblasti cestovního ruchu.

3. Analýza přírodních předpokladů rozvoje cestovního ruchu

Přírodní podmínky mají primární význam při určování funkčního využití území pro cestovní ruch. Jednotlivé komponenty přírodního prostředí určují kvalitu přírodního prostředí a jeho vhodnost pro využívání v cestovním ruchu (hovoříme o potenciálu krajiny pro cestovní ruch).

Území Karlovarského kraje je v evropském měřítku ojedinělé počtem **vývěrů minerálních vod a plynů** a také pestrostí jejich chemického složení. Počet vývěrů dosahuje několika set. Nejvýznamnějšími lokalitami s vyhlášenými ochrannými pásmy jsou Karlovy Vary s termálními uhličitými vodami, Jáchymov s termálními radioaktivními vodami a Mariánské Lázně, Františkovy Lázně, Lázně Kynžvart, Kyselka, Korunní, Nová Ves se studenými uhličitými vodami.

Velká část krajiny Karlovarského kraje je **krajinou kulturní**, poznamenanou v kladném slova smyslu historickými zásahy člověka. Krajinou s dochovanou původní venkovskou a drobnou architekturou (boží muka, kapličky, smírčí kříže apod). Tyto objekty jsou krajinotvorným prvkem a činí území Karlovarského kraje z hlediska cestovního ruchu a lázeňství velmi přitažlivé. Na druhé straně závažným problémem Karlovarského kraje je, že při průjezdech krajinou se návštěvníkům mnohde stále ještě naskýtá pohled na zanedbané kostely, opuštěná hospodářská stavení (většinou zemědělská) či polorozbořené kapličky a boží muka. Tento stav vypovídá nejenom o minulosti posledních šedesáti let, ale též o vztahu současných obyvatel k místu, kde žijí. Na tuto skutečnost je zapotřebí soustředit pozornost, neboť významně ovlivňuje mínění přijíždějících návštěvníků o Karlovarském kraji a může je od dalších návštěv odradit.

Z území Karlovarského kraje, která mají vysokou estetickou hodnotu (zvlněný terén, smíšené lesy, roztroušená vegetace) je možné uvést oblast Slavkovského lesa, podhůří Slavkovského lesa mezi Mariánskými Lázněmi – Kynžvartem a Chebem, dále pak podhůří Krušných hor s pěknými výhledy do volné krajiny, oblast Doupovských hor, ale také Ašsko, povodí řeky Ohře a oblast Žluticka a Bočovska.

Vedle území s vysokou estetickou hodnotou se na území Karlovarského kraje nacházejí území donedávna pro rozvoj cestovního ruchu nevyužitelná – **území těžby a rekultivací**¹⁰. Jak ukazují zahraniční příklady, např. z Porúří, tak jednou z možností jejich nového využití se ukazuje rekreace. Prvním příkladem takové konverze území po těžbě uhlí je území Sokolovska. Na území výsypky Michal vznikla vodní plocha o rozloze 27 ha. Stejným způsobem by měla být řešena též výsypka Silvestr. Dalším příkladem nového využití území po těžbě může být Smolnická výsypka v Chodově, kde existuje projektový záměr vytvoření skanzenu lidových staveb z Podkrušnohoří a vytvoření rekreačního areálu s meditační zahradou Dálného východu.

¹⁰ Povrchová těžba na území Karlovarského kraje způsobuje devastaci více než 10 tisíc ha plochy. Kromě menších izolovaných lokalit způsobených těžbou kamene, jsou devastované plochy soustředěny v Sokolovské a částečně i Chebské pánvi. Rozhodující podíl má těžba hnědého uhlí, kvůli níž byla likvidována sídla, prováděny rozsáhlé přeložky komunikací, zcela změněn vodní režim a zničen původní reliéf krajiny. Dnes dochází k částečné konverzi těchto ploch. Jedním z možností jejich dalšího využití se ukazuje jejich přeměna v areály rekreace a cestovního ruchu. Rozsáhlejší konverzi této oblasti zatím brání nedostatek finančních prostředků.

Kontrastní formy reliéfu a estetická hodnota výhledů do volné krajiny, jakož i velké množství rozhleden a dalších vyhlídkových bodů (viz jejich seznam) jsou ideálními místy pro vedení turistických tras (cyklotras a cyklostezek).

Krušné hory a jejich podhůří. Krušnohoří orograficky přísluší do Krušnohorské soustavy. Západní cíp oblasti náleží do podcelku Nejdecká vrchovina. Vlastní masiv Krušných hor je orografickým podcelkem Klínovecká hornatina, který je součástí rozsáhlé, parovinné, k severozápadu skloněné plošiny, mírně se zvedající ze Saska až na naše území. Zde je tato plošina zlomově, stupňovitě zakončena Klínoveckou hornatinou a tvoří nejvyšší, hřbetní část Krušných hor (900-1000m). Klínovecká hornatina se táhne od Klínovce (1244m) k Nakléřovskému průsmyku a končí Tichým sedlem (570m).

Z jihu k oblasti přiléhají Podkrušnohorské pánve; na území Karlovarského kraje se jedná o Chebskou a Sokolovskou pánev. Mezi těmito pánevemi je vklíněn podcelek Doupovské hory.

Dominujícím faktorem, který donedávna ohrožoval, resp. omezoval rekreační využitelnost území Krušných hor bylo znečištěné ovzduší, které bylo charakterizováno jako „narušené“¹¹. To byl také důvod, proč byly Krušné hory považovány za území vhodné pouze pro krátkodobou rekreaci¹² a ve srovnání s jinými horskými oblastmi v České republice byly z pohledu turistické infrastruktury spíše podvybavené. Dodnes mají Krušné hory, jak vyplývá z našeho výzkumu image hor narušeným přírodním prostředím (viz náš výzkum image Krušných hor).

Zhruba polovina ploch v Krušných horách a jejich podhůří patří do lesního půdního fondu. Na úpatí svahů jsou lesy členěné plochami pastvin a nivních porostů. Na vrcholcích chybí typické horské hole s bohatou květenou.

Osídlení v oblasti Krušných hor je poměrně řídké, horského charakteru, směrem k podkrušnohorské pánevní oblasti je osídlení hustší. Nacházejí se zde lyžařská střediska, s výjimkou Božího Daru/ Klínovce převážně regionálního významu s množstvím horských chat.

Oblast Krušných hor má značný potenciál pro rozvoj jak zimního, tak letního cestovního ruchu. Chybí však kvalitní turistická infrastruktura. Další rozvoj cestovního ruchu v oblasti Krušných hor by mělo být směřováno do prostoru Jáchymov – Mariánská – Boží Dar – Pernink – Loučná – Nejdek. Dosud nedostatečně využitý potenciál rozvoje cestovního ruchu zůstává též na Kraslicku v prostoru Kraslice – Stříbrná – Bublava – Přebuz.

Z orografického celku **Slavkovský les** pokrývají územní oblasti cestovního ruchu podcelky Kynžvartská, Hornoslavkovská a Bečovská vrchovina. Z celku Tepelská vrchovina je to podcelek Toužimská plošina.

Základní rysy reliéfu Slavkovského lesa jsou dány plochými rozvodními částmi reliéfu, různou mírou zahloubenými údolními a výraznými, přímočaře probíhajícími svahy. Typickým znakem Slavkovského lesa je, že v jednotlivých částech území, omezených výraznými svahy, absolutní výška terénu na krátkou vzdálenost značně kolísá. Průměrná nadmořská výška Slavkovského lesa se pohybuje kolem 750m.

Směrem na severovýchod navazuje na Slavkovský les nižší a plošší území Tepelské vrchoviny. Základními rysy vrchoviny jsou plošiny na rozvodí vodních toků, meziúdolní hřbety a různou měrou zahloubená údolí s četnými vulkanickými tvary.

¹¹ Na tomto místě můžeme diskutovat o tom, zda-li Krušné hory na území dnešního Karlovarského kraje bylo skutečně tak narušené či jestli se nejednalo spíše o paušální přístup, který vycházel ze stavu Krušných hor na území bývalých okresů Chomutov a Most.

¹² Viz Rajonizace cestovního ruchu ČSR, Praha 1985.

Západní část oblasti, Chebská pánev, je nesouměrná příkopová propadlina, s nejhlubšími poklesy při východním okraji. Má plochý reliéf, tvořený akumulací plošinami, do kterých se zařizla Ohře a Odava. Významné jsou v této oblasti slatiny (u Františkových Lázní).

Oblast má značný podíl ploch spravovaných orgány státní ochrany přírody (CHKO) a rozsáhlá ochranná pásma léčivých zdrojů. Tyto faktory výrazně omezují ekonomickou využitelnost území, současně však dokládají vysokou biologickou a estetickou kvalitu území s dominantním významem lázeňství, tedy aktivita cenná pro rozvoj cestovního ruchu.

Oblast Slavkovského lesa je vnímána především jako ochranné pásmo léčivých minerálních zdrojů a jako významný stabilizační ekologický prvek (biocentrum) v prostoru Mariánské Lázně – Františkovy Lázně – Karlovy Vary. Z tohoto pohledu jsou možnosti rozvoje cestovního ruchu v tomto území výrazně limitované a „ochranářská funkce“ Slavkovského lesa je považována za prioritu tohoto území. Přesto, jak ukazují opět příklady ze zahraničí (viz např. oblast Berchtesgádenského národního parku v Německu aj.) je možné i takováto území pro cestovní ruch využívat a to v duchu trvale udržitelného rozvoje, resp. ekologicky šetrného cestovního ruchu (sanfter Tourismus).

Území Slavkovského lesa se vyznačuje vysokou lesnatostí; zvláště v centrální oblasti Slavkovského lesa je les téměř souvislý, v údolích členěný loukami, ve vyšších polohách vrchovišti. V oblasti Chebské pánve převažují drobné lesíky. Souvislejší lesy se nacházejí pouze v okolí nádrže Skalka (u Chebu) a u Františkových Lázní.

Zemědělsky jsou využívány převážně obvodové části Slavkovského lesa. Chebská pánev je zemědělsky intenzivně využívána, plochy kultur jsou však členěny s bohatým zastoupením rozptýlené zeleně.

Osídlení v oblasti Slavkovského lesa je řídké, významná jsou lázeňská centra s typickou architekturou.

Souhrnně lze říci, že Slavkovský les má ráz dynamické krajiny s minimálními civilizačními zásahy, vysoké estetické hodnoty. Jsou zde zachovány lokality s původní flórou.

Oblast Chebské pánve má ráz harmonické krajiny, s vyváženým vlivem přírodních a kulturních prvků. Toto území je ukázkou kultivované zemědělské krajiny s vysokou estetickou hodnotou. V oblasti nejsou větší zdroje devastací krajiny. Území Chebské pánve je zvláště vhodné pro rozvoj cykloturistiky.

Tabulka 6: Klimatické poměry v Karlovarském kraji.

	Krušné hory	západočeské lázně (lázeňský trojúhelník)
průměrná roční teplota	4-8°C	5-8°C
průměrná teplota ve vegetačním období	8-13°C	10-14°C
počet letních dnů	7-20 dnů	15-35 dnů
počet ledových dnů	50-85 dnů	35-55 dnů
roční úhrn srážek	700-1200 mm	550-1000 mm
sněhová pokrývka	80-150 dnů	50-85 dnů

Pramen: Rajonizace cestovního ruchu ČSR, Praha 1985.

Faktory omezující (regulující) rozvoj cestovního ruchu

Nejvýznamnějším faktorem, který omezuje (reguluje) ekonomický rozvoj (a tudíž i rozvoj cestovního ruchu jako např. výstavbu turistické infrastruktury atd.) je existence zvláště chráněných území, pásem hygienické ochrany vod a chráněných oblastí přirozené akumulace vod. Možnosti budování turistické infrastruktury v těchto cenných a turisticky často přitažlivých oblastech stanovují příslušné zákony a vyhlášky. Přibližně 1/2 územní Karlovarského kraje má takovouto ochrannou funkci.

Obecnou ochranu požívají také územní systémy ekologické stability, významné krajinné prvky, tzn. ekologicky či geomorfologicky hodnotné části krajiny (zejména lesy, rašeliněště, vodní toky, rybníky, údolní nivy, meze, trvalé travní porosty, naleziště nerostů, skalní útvary atp.), dále jsou to planě rostoucí rostliny a volně žijící živočichové, dřeviny atd.

Problémy životního prostředí Karlovarského kraje

Stav životního prostředí Karlovarského kraje je výsledkem dlouhodobého vývoje v oblasti, poznamenaný přístupem k němu v minulém režimu. Od 90. let 20. století převládá převážně pozitivní vývoj stavu životního prostředí. Podrobnější analýza stavu životního prostředí v Karlovarském kraji se nachází v analytické části Programu rozvoje Karlovarského kraje.

Z dotazníkového průzkumu obcí a měst v Karlovarském kraji vyplývá (viz tabulka 7), že největším problémem jsou „nevzhledné objekty a areály“ (57%), dále pak lokální topeniště (30%) a neudržovaná zeleň (23%).

Tabulka 7: Odpovědi na otázku „Co nejvíce narušuje životní prostředí obcí a měst“? Podíl odpovědí v %.

	%
chemické zplodiny (výroba, doprava)	13,2
pevný spad	3,8
lokální topeniště	30,2
špína	9,4
hluk	13,2
živelné skládky	17,0
neudržovaná zeleň	22,6
nevzhledné objekty a areály	56,6

Pramen: vlastní zjištění, 2003 (N= 112).

Na území Karlovarského kraje se nachází velké množství chráněných území přírody. Jejich zapojení do rozvoje cestovního ruchu (do turistických produktů) je zatím malé. Řada zvláště menších území čeká teprve na jejich objevení pro cestovní ruch.

Na území Karlovarského kraje se k 31.12.2001 nacházelo celkem 65 maloplošných chráněných území; z toho bylo 7 národních přírodních památek, 6 národních přírodních rezervací, 25 přírodních památek a 27 přírodních rezervací.

Geologická minulost kraje spojená s **těžbou** (ať již v Krušných horách, Slavkovském lese či na Sokolovsku) je jednou ze specifik a silných stránek Karlovarského kraje. To byl také důvod, proč obce v koridoru Horní Slavkov – Chodov – Nejdek – Sasko vytvořily tzv. Trasu hornictví a v rámci tohoto projektu již realizovaly řadu dílčích projektů.

V současné době se zpracovává velký projekt „Česko-bavorský geopark“, jehož cílem je turistické využití geologické minulosti celého Karlovarského kraje. Montánní cestovní ruch je jednou z priorit dalšího rozvoje cestovního ruchu v této oblasti. Do budoucna se předpokládá rozšíření geoparku i o lokality nacházející se v Sasku.

Záměrem výše uvedeného rozvojového projektu je prezentovat geologickou minulost potažmo celkové bohatství regionu a jeho hospodářské využití (zpracování surovin, cestovní ruch, oprava některých technických památek). V Evropě v současné době existuje 20 geoparků. Česko-bavorský geopark by měl být prvním přeshraničním geoparkem a zároveň největším co do rozlohy, geologické a ložiskové pestrosti. Součástí tohoto geoparku na české straně jsou Smrčiny (Goethova skalka, Pomezná), Krušné hory (Jáchymov, Vlčí jámy), Český les (Dyleň), Stříbro (v Plzeňském kraji), Slavkovský les (lom Krásno, důl Jeroným, Zámecký vrch, Svatošské skály, Loket) a pánevní formace (Medard – Libík, lom Jiří, Hájek, Staré Sedlo, Soos, Františkovy Lázně, Dřenice a dále tzv. ohárecký rift – sopky Komorní a Železná hůrka a lázeňská města Karlovy Vary, Mariánské Lázně a Františkovy Lázně se svými minerálními prameny.

Velká část území Karlovarského kraje patří k **vulkanickému reliéfu**, který se projevuje výrazným způsobem na tvářnosti kraje. Jedná se o něco, co nenabízí žádný jiný region v České republice ani v tomto rozměru ve střední Evropě. Proto by jedním z turistických produktů na podporu cestovního ruchu měla být trasa „Po stopách dávného vulkanismu“, který by zvýraznil přírodní památky jako NPR Soos, NPP Komorní Hůrka, NPP Železná Hůrka, NPP Skalky skřítků, PR Vladař, PR Chlum, PP Milhostovské mofety, minerální prameny v lázeňských centrech, PP Sirňák, PR Podhorní vrch, PP Olšová Vrata (Šemnická skála) a PP Andělská Hora. V této souvislosti je vhodné také uvést, že k výzkumu vulkanismu zvláště na Chebsku přispěli J.W. Goethe a K.M. Sternberg (jeden ze zakladatelů Národního muzea v Praze).

Na území Karlovarského kraje se nenachází žádná **zoologická zahrada či zoopark**. Pouze ve Františkových Lázních je jakési minizoo. Nejbližší zoopark se nachází v Chomutově. Problémem zřizování zoologických zahrad či zooparků je jejich finanční náročnost. Z důvodu nedostatku finančních prostředků se proto zatím neuvažuje o jejich zřízení. V úvahu přichází při návštěvnických centrech v Krušných horách či ve Slavkovském lese (která by měla vzniknout) zřízení malých areálů, které by seznamovaly jak s faunou, tak i flórou dané oblasti, a byly tak vhodným zpestřením a turistickým lákadlem zvláště pro rodiny s dětmi (viz např. záměr vybudování zooparku o rozloze cca 50ha – formou obory - v Sokolově v souvislosti s novým využitím výsypky Silvestr pro cestovní ruch).

Lázeňské a historické zámecké parky, zahrady a lesy¹³. Největší krajinářskou hodnotu mají lázeňské parky v Mariánských Lázních, ve Františkových Lázních a Karlových Varech. Ze zámeckých parků a zahrad mají nadregionální význam především parky zvláště v Kynžvartě, Valči, dále v Chyších a v Ostrově. Velkým problémem řady zámeckých parků a zahrad je jejich technický stav (zvláště Ostrov a Valeč). Obnova historických parků má svůj

¹³ Významným fenoménem lázeňských středisek v Karlovarském kraji (Karlovy Vary, Mariánské Lázně, Františkovy Lázně, Lázně Kynžvart) jsou obecně **lázeňské lesy**, a to jak svým druhovým složením, tak také svojí „léčebnou“ funkcí. Lázeňské lesy vytvářejí příznivé mikroklima (v horkých dnech je zde teplota vzduchu o 5-12 stupňů C nižší ve srovnání s volnou krajinou), zachycují sluneční záření, zvyšují relativní vlhkost ovzduší, pozitivně ovlivňují chemické složení vzduchu (zvyšují ionizaci), dále některé dřeviny vytvářejí antialergické bariéry, lesy obecně snižují hlučnost, mají pozitivní vliv na dýchací cesty, na srdeční činnost, nervovou soustavu a v neposlední řadě vyvolávají pocit duševní pohody a mají estetické účinky.

nejenom kulturně historický význam, ale lze je vnímat jako vhodná výletní místa a místa trávení volného času.

V Karlovarském kraji se nachází také velké množství **památných stromů**. Zvláště nedávno vysílaný televizní seriál o památných stromech o ně vyvolal velký zájem mezi veřejností. Na Výpisu z ústředního seznamu památkových stromů se nachází 112 památných stromů (duben 2003). K turisticky nejznámějším památným stromům patří především Tatrovická lípa (strom s největším obvodem – 11,45m), dále pak Horní a Dolní Popovská lípa u Jáchymova (8,98m a 8,07m), Körnerův dub v Dalovicích u Karlových Varů (8,54m). Regionální význam pak Král smrků v Mariánských Lázních (4,28 m) a Valdštejnův dub v Okrouhlé u Chebu (6,74 m).

Přírodní potenciál rozvoje cestovního ruchu v Karlovarském kraji a jeho zhodnocení¹⁴

Hodnocení: (☉ ☉ ☉) mezinárodní význam, (☉ ☉) nadregionální význam, (☉) regionální význam

- **Chráněná krajinná oblast Slavkovský les (☉ ☉ ☉).** Rozloha 640 km², malá část v Plzeňském kraji. CHKO Slavkovský les je možno přirovnat k hornatému ostrovu zeleně a klidu dosud málo narušené přírody v geografickém trojúhelníku Karlových Varů, Mariánských Lázní a Františkových lázní. Celá oblast je protkána sítí dobře značených turistických cest která návštěvníky celoročně zavede do atraktivních míst přírody a historie (premonstrátní klášter v Teplé, hrady Loket a Bečov, zámek Kynžvart). Celá CHKO Slavkovský les, zejména hadcové biotopy jsou významnou chráněnou oblastí v celoevropském měřítku. V CHKO Slavkovský les byla vymezena dvě biocentra evropské ekologické sítě EECONET.

Součástí CHKO jsou:

- **NPR Kladské rašeliny (v CHKO) (☉ ☉ ☉):** soustava několika samostatných rašelinišť, obklopených rašelinným lesem u Pramenů, na rozloze 290,93 ha, Naučná stezka.
- **PR Smrad'och (☉):** lesní rašeliniště s vývěry minerálních vod a výrony oxidu uhličitého a sirovodíku (bahenní sopky – mofety) u Mariánských Lázní, na rozloze 7,9 ha
- **PP Homolka (☉):** ukázka sloupcovitého rozpadu čediče u Bečova n.T., na 0,5 ha.
- **PP Kynžvartský kámen (☉):** žulový balvan mimořádných rozměrů s vyvinutými pseudoškrapy u Kynžvartu, na rozloze 0,02 ha.
- **PP Milhostovské mofety (☉ ☉):** skupina sirouhličitéch plynných výronů u Milhostova, na rozloze 0,24 ha (s ochranným pásmem 7,39 ha).
- **PP Sirňák (☉):** sirnato-uhličité plynné výrony tvořící bahenní krátery (mofety) u Horního Kramolína, na rozloze 3,16 ha.
- **NPP Křížky (☉ ☉ ☉) –** výchoz hadcového hřebenu s unikátní květenou mezi Prameny a Novou Vsí.
- **NPR Pluhův bor (☉ ☉).** Reliktní bor na hadcovém podloží mezi Prameny a Mnichovem.
- **NPP Upolínová louka pod Křížky (☉ ☉).** Soustava podmáčených lučních biotopů s chráněnými druhy rostlin mezi Prameny a Novou Vsí.
- **PR Mokřady pod Vlčkem (☉ ☉).** Soustava podmáčených lučních biotopů v sousedství hadcového podloží s výskytem chráněných rostlinných i živočišných druhů, jižně od Pramenů.
- **PR Vlček (☉ ☉).** Reliktní bor na hadcovém podloží mezi Prameny a Sítinami.
- **PP Dominova skalka (☉ ☉).** Hadcová skalka s unikátní květenou mezi Loukou a Novou Vsí.
- **PR Podhorní vrch (☉).** Pozůstatek třetihorního vulkanismu s významnými geomorfologickými jevy, nejvyšší vrchol Tepelské plošiny u Ovesných Kladrub.
- **PR Planý vrch (☉) –** reliktní bor na hadcovém podloží u Mnichova.
- **PP Koňský pramen (☉) –** minerální pramen u Chotěnova.
- **Národní přírodní památka Svatošské skály (☉ ☉).** Skupina mohutných strmých žulových skal na levém břehu Ohře, vytvořená postupným zvětráváním a odnosem granitových bloků karlovarského plutonu a výmolné činnosti řeky a erozivním působením mrazu, větru a deště. Vyhlídková věž. Lokalitou prochází naučná stezka Doubí – Svatošské skály.
- **Přírodní památka Olšová vrata (Šemnická skála) (☉).** Strmá znělcová skála s přirozenými smíšenými lesními porosty, hnízdiště výra u Karlových Varů, na rozloze 3,79 ha. Z vrcholu výhled do údolí řeky Ohře a na hřeben Krušných hor.

¹⁴ Jedním z úkolů v rámci zpracování Programu rozvoje cestovního ruchu v Karlovarském kraji bylo zhodnocení jeho potenciálu z pohledu významu pro rozvoj cestovního ruchu. Jak v tomto, tak i následujících přehledech přírodních, historických, kulturních a sportovních předpokladů rozvoje cestovního ruchu je tento potenciál významově diferencován pomocí počtu koleček: (☉ ☉ ☉) *mezinárodní význam*, (☉ ☉) *nadregionální význam*, (☉) *regionální význam*. Toto hodnocení se běžně objevuje v nejrůznějších turistických průvodcích. Při hodnocení tohoto potenciálu jsme vycházeli jednak z dostupné turistické literatury (české i zahraniční) a dále z rozhovorů s experty na danou problematiku či z našeho hodnocení situace. Na tomto místě je zapotřebí ještě uvést, že se jedná o turistické hodnocení, které může být někdy v rozporu s hodnocením např. ochránců životního prostředí či historiků umění. **Smyslem tohoto hodnocení je vyzdvihnout nejvýznamnější pamětihodnosti Karlovarského kraje, které by neměly chybět v žádném z turistických produktů. Cílem následujících přehledů také není podat vyčerpávající seznam všech pamětihodností, ale upozornit na ty nejdůležitější, které jsou využívány nebo by mohly být využívány v cestovním ruchu.**

- **Národní přírodní rezervace Božídarská rašeliniště (●●●)**. Rozsáhlý komplex rozvodnicových i svahových krušnohorských rašelinišť s charakteristickou vzácnou květenou a zvířenou na rozloze 930 ha s okolím polokulturních luk a smrkových lesů. Součástí je i vrch Špičák – 1115 m, který je nejvýše položenou čedičovou kupou v ČR.
- **Národní přírodní rezervace Soos (●●●)**. Významné rašeliniště a slatiny na křemelinovém štítě, výrony plynů, minerálních vod, výkvěty solí u Františkových Lázní na 221 ha. Návštěvnické centrum.
- **Národní přírodní rezervace Velké jeřábí jezero – Grosser Kranichsee (●●●)** (pokračování v SRN). Vrchovištní rašeliniště s blatkou a charakteristickou rašeliništní flórou, s řadou vzácných a chráněných rostlin, s porosty kleče a blatky, živé rašeliniště s jednotlivými fázemi vývoje, severně od obce Přebuz a Jelení.
- **Národní přírodní rezervace Velký močál (●●)**. Typické horské rašeliniště s klečí a obdobnou vegetací jako NPR Velké jeřábí jezero.
- **Národní přírodní památka Komorní hůrka (●●)**. Dobře zachovaná a prozkoumaná čtvrtohorní sopka historického významu u Mýtiny (součást obce Lipová) o rozloze 7,08 ha.
- **Národní přírodní památka Lužní potok (●●)**. Velmi bohatá lokalita perlorodky říční u Aše, rozloha 123 ha.
- **Národní přírodní památka Skalky skřítků (●)**. Pseudokrasové dutiny vytvořené ve vulkanických brekcích u Karlových Varů na rozloze 8,5 ha.
- **Národní přírodní památka Železná hůrka (●●)**. Zbytek čtvrtohorní sopky u Mýtiny (součást obce Lipová) o rozloze 3,5 ha.

Přírodní rezervace

- **Přírodní rezervace Chlum (●)**. Čedičový kopec se sutěmi a vzácnou květenou u Novosedel na rozloze 3,45 ha.
- **Přírodní rezervace Malé jeřábí jezero – Kleiner Kranichsee (●)**. Horské rašeliniště s významnou květenou a zvířenou u Jelení (přecházející do SRN), na rozloze 6,02 ha.
- **Přírodní rezervace Vladař (●●)**. Čedičová stolová hora s teplomilnými smíšenými porosty a bohatým podrostem u Záhořic. Horolezecká lokalita.

Přírodní památky

- **Přírodní památka Čedičová žíla Boč (●)**. Ukázka sloupcovitého rozpadu čediče u Boče, na rozloze 1,33 ha.
- **Přírodní památka Goethova skalka (●)**. Bizarní křemencové skalky u Hazlova, na rozloze 2,57 ha.
- **Přírodní památka Kamenný hřib (●)**. Žulový balvan v podobě obrovského hříbu je ukázkou balvanitého rozpadu žul karlovarského masivu u Šindelové, na rozloze 0,08 ha.
- **Přírodní památka Rotava (Rotavské varhany) (●)**. Ukázka sloupcové rozpadu čediče v býv. lomu - hranolovité sloupce jsou pravidelně uspořádány do tvaru milíře u Rotavy, na rozloze 0,4 ha.
- **Přírodní památka Údolí Ohře (●)**. Pseudokrasové fenomény, významné geologické profily a paleontologická lokalita třetihorní flóry u Sokolova, na rozloze 32,84 ha.
- **Přírodní památka Valeč (●●)**. Rozlehlé naleziště četných minerálů – světové naleziště hyalitu aj. u Valče, na rozloze 576,74 ha.
- **Přírodní památka Verněřovské doly (●)**. Odval ze starého důlního díla u Aše, kde se vyskytuje žilník složený z křemene, výjimečný typ mineralizace, na rozloze 0,26 ha.
- **Přírodní památka Viklan (●)**. Funkční viklan u Toužimi, na rozloze 0,1 ha.
- **Přírodní památka Vlčí jámy (●)**. Pozůstatky historických hlubinných důlních děl po těžbě cínové rudy - cínovce (kassiteritu) u Potůčků s vytvořeným přírodním ledním režimem v jamách po těžbě cínu, na rozloze 0,24 ha. Nejzajímavější jsou dva systémy depresí po dolech Jiří a Wolfgang. V okolí je pak celá řada menších jam a odvalů.
- **Přírodní památka Vysoký kámen (●)**. Geomorfologicky výrazná skupina křemencových skal se zbytkem přirozeného suťového porostu s měsíční vytrvalou u Kraslic, na rozloze 2,75 ha.

Přírodní parky

- **Přírodní park Halštrov (☉☉)**. Přírodní park zaujímá rozlohu 43 km² v Ašském výběžku
- **Přírodní park Jelení vrch (☉)**. Území o rozloze cca 43 km² v severovýchodní části okresu Karlovy Vary u státní hranice se SRN a hranic okresu Sokolov a navazuje na přírodní park Přebuz.
- **Přírodní park Kamenné vrchy (☉☉)**. Přírodní park o rozloze 36 km² v Ašském výběžku, při státní hranici se SRN (Sasko), v prostoru od Vojtanova k Lubům.
- **Přírodní park Leopoldovy Hamry (☉)**. Jedná se relativně o zachovalé území nejzápadnějšího výběžku Krušných hor s dobrými podmínkami pro klidné formy turistické rekreace (40 km²).
- **Přírodní park Přebuz (☉☉)**. Rozsáhlý komplex vrchovištních rašelinišť, jezírek, horských luk a návazných lesních ekosystémů v blízkosti obce Přebuz, v pramenné oblasti říčky Rolavy a jejích přítoků.
- **Přírodní park Smrčiny (☉☉)**. Přírodní park o rozloze 72 km² v Ašském výběžku při státní hranici se SRN (Sasko a Bavorsko).
- **Přírodní park Stráž nad Ohří (☉☉)**. Park o rozloze cca 37 km² v severozápadní části Doupovských hor, na obou březích řeky Ohře, která si tímto územím prolomila cestu mezi masívy Doupovských a Krušných hor.
- **Přírodní park Zlatý kopec (☉☉)**. Přírodní park se rozkládá podél státní hranice se SRN, asi 5 km severozápadně od Božího Daru. Zlatý potok, který protéká osadou Zlatý Kopec odvádí vody z vrcholové plošiny Krušných hor hlubokým zalesněným údolím směrem k severu, do Saska.
- **Přírodní park Český les (☉)**. Vyhlášen v r. 1990 většina z území 17.892 ha se nachází v Plzeňském kraji.

Podzemní prostory

- **Cheb – kasematy v hradbách (☉)**
- **Seeberg (Ostroh) – hradní sklepení (☉)**
- **bývalá Čistá u Krásna – přípravy zpřístupnění dolu Jeroným (☉☉)**
- **pivovarské sklepy v Horním Slavkově (☉)**
- **Žlutice – část zpřístupněných podzemních prostor a sklepů (☉)**
- **Chýše – hradní sklep (☉)**

Botanické zahrady, významné historické parky a zahrady

Zámecké parky

- **Bývalé Beaufortské arboretum v Bečově nad Teplou (☉)**
- **Favorit (☉)** u Sokolova – menší, původně pozdně barokní zámeček, který leží přímo v 360 ha velké oboře bez jakékoliv parkové úpravy. Je v soukromém vlastnictví.
- **Chýše – zámecký park (☉☉)**
- **Jindřichovice (☉)** – raně barokní zámek leží na mírném svahu a je obklopen kdysi volně řešeným parkem.
- **Kacéřov (☉)** – po pravé straně barokního zámku se táhne po mírném svahu, jehož úpatí je místy přemokřený, přehoustlý, dnes více méně bezcenný park.
- **Kostelní Bříza (☉)** – park se vzácnými dřevinami v blízkosti dnes již polorozbořeného zámečku.
- **Kynžvart (☉☉☉)** – jeden z největších (100 ha) a nejcennějších anglických parků v ČR, několik desítek druhů jehličnanů, drobná architektura a sochy.
- **Ostrov (☉☉)** – původně renesanční zámecký park, dnes anglický park.
- **Sokolov (☉)** – kolem raně barokního zámku z r. 1663.
- **Stružná (☉)** – park.
- **Štědrá u Toužimi (☉)** – park.
- **Teplá (☉)** – park v areálu Kláštera premonstrátů.
- **Valeč (☉☉☉)** – impozantní barokní zámek, již zdaleka vévodí okolní zvlněné krajině – výběžkům Doupovských hor.
- **Velichov (☉)** – u původně barokního zámku je dnes jen malá, nepřilíš udržovaná a sadovnický méně významná parková úprava.
- **Zlatá/ Kamenný Dvůr (☉)** (okr.Sokolov).

Lázeňské parky

- Františkovy Lázně (☉ ☉)
- Jáchymov (☉)
- Karlovy Vary (☉ ☉)
- Kyselka (☉)
- Lázně Kynžvart (☉)
- Krajinářský parkl Kladská (☉ ☉)
- Mariánské Lázně (☉ ☉ ☉)

Památné stromy (výběr těch nejznámějších)

- Tatrovická lípa (11,45 m, měření v r. 1993) (☉ ☉)
- Král smrků u Mariánských Lázní (☉)
- Valdštejnův dub v Okrouhlé u Chebu (☉)
- Alej svobody v Mariánských Lázních (☉)
- Kórnerův dub v Dalovicích u Karlových Varů (☉ ☉)
- Horní Popovská lípa u Jáchymova (☉ ☉)
- Dolní Popovská lípa u Jáchymova (☉ ☉)
- Lípa v Kostelní Bříze (☉)
- Stromořadí Princezny Marie ve Vodné u Bečova nad Teplou (☉)
- Křížové stromořadí ve Vodné u Bečova nad Teplou (☉)
- Jilm ve Vlkovicích (☉ ☉)
- Břečťany v Lokti (☉)

Rozhledny

- **Abertamy (☉ ☉)** – rozhledna na Plešivci, 1028 m n. m. Na čedičové kupě postavený horský hotel s veřejně přístupnou 16 m vysokou rozhlednou. Byla postavena roku 1895, rekonstruována v roce 2002.
- **Blatenský vrch (☉ ☉)**, 1043 m. Na zalesněném vrchu je kamenná (částečně dřevěná) rozhledna (vysoká 21 m) z r. 1913 s přístřeškem (původně jako součást zamýšleného centra turistiky v regionu) vedle dřevěná bouda sloužící ochráncům přírody (k zapůjčení klíč od objektu) a televizní převaděč. Prochází zde naučná stezka Horní Blatná – Vlčí jámy.
- **Bučina u Ostrova (☉)**, 582 m, vrch nad Kyselkou. Malá kamenná rozhledna nad lázněmi Kyselka pod vrchem Bučina nechal kolem r. 1880 postavit Heinrich Mattoni (z nezastřešeného ochozu výhled do údolí Ohře s lázněmi a na Krušné hory).
- **Doubská hora v Karlových Varech (☉)**, 609 m, restaurace s rozhlednou
- **Dyleň (☉ ☉)** – 940 m, rozhledna (bývalý vojenský objekt) není přístupná
- **Františkovy Lázně (☉) – Salingburg**, 450 m, kamenná věž; **Zámeček**, 450 m, restaurace s rozhlednou.
- **Háj u Aše (☉)**, 758 m, rozhledna kamenná 34 m
- **Hard u Sokolova (☉)**. **Rozhledna byla po rekonstrukci v r. 2001 znovu otevřena.**
- **Karlovy Vary. Rozhledna Diana u hotelu Pupp (☉ ☉)**, 556 m, vysoká 40 m, z r. 1914, výtah; **Goethova vyhlídka (☉ ☉)**, 641 m. novogotická rozhledna z r. 1889, vysoká 42 m; **Vyhlídka Karla IV. (☉ ☉)**, pseudogotická z r. 1876, kopie rozhledny ve Schleswigu v SRN; **Vyhlídka Jelení skok (☉ ☉)**, s plastikou kamzíka.
- **Klínovec (☉ ☉ ☉)** 1244 m, nejvyšší hora Krušných hor, zděná rozhledna z r. 1884 (17 m, dominantou je však 80 m vysoká televizní věž). Dále byl přistaven horský hotel a další objekty. Na vrchol vede lanovka z Jáchymova.
- **Krásenský vrch (☉ ☉)** ve Slavkovském lese u Krásna, 777 m, kamenná rozhledna volně přístupná, vysoká 25 m s unikátně řešeným vnějším spirálovým schodištěm, postavená v letech 1933 – 35. Umožňuje výhled na Slavkovský les, část Krušných hor, Sokolovskou pánev a Doupovské hory.
- **Mariánské Lázně (☉)** – Hamelika, 716 m, kamenná věž a Kamzík, 700 m, restaurace s rozhlednou.
- **Olověný vrch (☉)** (Bleiberg), 802 m, 1 km jv. od Bublavy (směrem ke Stříbrné). Horská chata s rozhlednou (postavená v r. 1933 Spolkem přátel přírody), lyžařské vleky.
- **Plešivec (☉)**, 1028 m, čedičová kupa, na vrcholu je 16 m vysoká, kamenná osmiboká rozhledna z r. 1888 (rekonstrukce v r. 2003), k níž v r. 1908 přistaven horský hotel (v prosklení jídelny jsou znaky horských měst Krušnohoří). Na sv. úpatí je Švýcarská bouda, postavená v alpském stylu. – U trasy III.a.

- **Tisovský vrch (☉)** (Pajndl), 977 m, krajinná dominanta sev. od Nejdku a Tisové, nad údolím potoka Limnice.
- **Zelená hora u Chebu (☉)**, 637 m, kamenná věž (tzv. Bismarckova rozhledna)
- **Rozhledna v Chlumu sv. Máří**

Další vyhlídková místa

- **Andělská Hora u Karlových Varů (☉)**, 717 m
- **Podhorní vrch u Mariánských Lázní (☉)**, 847 m, čedičová kupa s vyhlídkovou plošinou
- **Vysoký kámen (☉)** Kraslický u Lubů, 774 m. Skála s vyhlídkovou plošinou s kruhovým výhledem (lávka, kovový žebřík, kamenný stůl se železnou deskou).
- **Vyhlídkový upravený bod u Královského Poříčí nad hnědouhelným velkolomem Jiří (☉).**
- **Vyhlídkový upravený bod u Královského Poříčí nad hnědouhelným velkolomem Družba u osady Pískový Vrch (☉)**

Nejvýznamnější naučné stezky v Karlovarském kraji (výběr)

- **Blatenský vrch – Vlčí jámy (☉)** je okružní, dlouhá 3,7 km a má 7 zastávek. Naučná stezka začíná v Horní Blatné, vede k Blatenskému vrchu s rozhlednou a prochází přes tzv. Sněžné jámy na přírodní památku Vlčí jámy.
- **Božidarské rašeliniště (☉☉)**, začíná na náměstí v Božím Daru, prochází rozsáhlým rašeliništním komplexem, v délce 3,2 km má 12 zastávek s informačními panely, z velké části vede po povalových chodnících.
- **Po Velké krušnohorské výsypce (☉)**
- **Jáchymovské peklo (☉)**, v dole Svornost v Jáchymově
- **Doubí – NPP Svatošské skály (☉)**, je dlouhá 12 km a má 12 zastávek na trase Doubí – Hory.
- **NPR Kladské rašeliny – část Tajga (☉☉)**
- **NPR Soos (☉☉)** – 1,2 km dlouhá naučná stezka po dně vyschlého jezera, evropská rarita – křemelinový štít ze schránek jezerních řas rozsivek, bahenní sopky – mofety
- **Naučná stezka Komorní Hůrka (☉☉)**
- **Uvažovaná stezka cínového hornictví ve Slavkovském lese (30 km) (☉☉):** Loket (hrad, muzeum), Horní Slavkov (muzeum), Dlouhá stoka, lom Huberova pně, pinka Schnödova pně, Krásno (hornické muzeum, areál dolu Vilém), Komáří rybníky, Nadlesí, Loket.
- **Luby – naučná stezka (☉)**
- **PR Smrad'och (☉)**

4. Analýza historických a kulturních předpokladů rozvoje cestovního ruchu

4.1. Památky

Kulturní a památkové dědictví¹⁵ je spolu s přírodním bohatstvím základním předpokladem rozvoje cestovního ruchu. Vliv kulturních památek na intenzitu a rozvoj cestovního ruchu je dnes již obecně známou a potvrzenou skutečností. V celorepublikovém měřítku jsou historická města důvodem návštěvy cca 73% účastníků cestovního ruchu a hrady a zámky 63% návštěvníků¹⁶. Česká republika je z pohledu zahraničních návštěvníků vnímána jako země s velkým bohatstvím hradů, zámků, zachovalých historických měst a celé řady kulturních a církevních památek.

Kulturní dědictví (památky) je v současné době nejzanedbanější oblastí nabídky cestovního ruchu. Karlovarský kraj přitom nabízí významné historické a kulturní památky celoevropského i národního významu, které se mohou stát důležitými předpoklady (šancemi) dalšího rozvoje cestovního ruchu. Jednou z priorit rozvojové politiky Karlovarského kraje by proto mělo být zachování a využití památkového fondu kraje pro cestovní ruch.

Na území Karlovarského kraje se nachází velké množství objektů památkového fondu, které tvoří vyhlášené kulturní památky (nemovité a movité) zapsané v Ústředním seznamu kulturních památek (t.č. se v Karlovarském kraji nachází cca 1600 nemovitých kulturních památek: národní kulturní památky, hrady a zámky, městské památkové rezervace a zóny, vesnické památkové rezervace a zóny, krajinné památkové zóny, dále církevní památky, technické památky atd.).

Typově jsou v Karlovarském kraji zastoupeny všechny druhy památek – hrady a zámky (nebo jejich zříceniny), historická městská architektura (městské domy, kolonády, lázeňské objekty), stavby lidové architektury, technické památky, drobná městská i venkovská architektura (kamenné plastiky, smírčí kříže, boží muka, kapličky). Nejpočetnější zastoupení mají objekty sakrální architektury a historické městské domy.

Největší část památkového fondu v Karlovarském kraji se nachází na Karlovarsku, Chebsku, Mariánskolázeňsku, Tepelsku, Žluticku a v Pooohří (Sokolovsko).

Mimo to tvoří nezanedbatelnou část památkového fondu i objekty, které nejsou prohlášenými kulturními památkami, ale mají nespornou památkovou hodnotu nebo krajínotvorný charakter. Jedná se o objekty drobné venkovské architektury a dochované objekty původního venkovského osídlení z 18. a 19. století, které výrazně dotvářejí obraz krajiny a umocňují její přitažlivost (zejména se jedná o oblast Žluticka, Tepelska, Mariánskolázeňska, Chebska, na Sokolovsku o prostor mezi Jindřichovicemi a Nejdkem). Tato skutečnost může přispět k rozvoji **venkovského cestovního ruchu** v těchto územích.

¹⁵ Kulturní památky však nemají význam jen pro rozvoj cestovního ruchu. Všeobecně se mluví o multiplikačním efektu kulturních památek – jsou nezbytným faktorem sociálního rozvoje (jsou cenným předmětem identifikace obyvatel s místem, regionem).

¹⁶ Informace Ministerstva pro místní rozvoj (cit. dle analýzy cestovního ruchu z aktualizovaného Programu rozvoje Karlovarského kraje, 2003).

Jen malá část památek na území Karlovarského kraje je přístupná veřejnosti klasickou formou, tj. formou pravidelných prohlídek (např. Bečov, Kynžvart, Chýše, Mostov, Loket, Cheb, Vildštejn u Skalné, Seeberg v Ostrohu, Hauenštejn (Horní Hrad), klášter premonstrátů Teplá, areál dolu Vilém v Krásně, máme-li vyjmenovat ty nejdůležitější a nejnámější. Část památek je veřejně přístupná příležitostně při pořádání různých akcí (např. zámek Valeč či vybrané církevní památky).

Tabulka 8: Přehled nejnavštěvovanějších objektů v Karlovarském kraji v r. 2002.

objekt	Počet návštěvníků v r. 2002
Hrad Loket	81194
Zámek Kynžvart	72023
Klášter Teplá	65000
Zámek Bečov n.T.	39058
Chebský hrad	37390
Jan Becher Muzeum	30000
Chebské muzeum	28052
Hrad Seeberg	18523
Muzeum Sokolov	16654
Muzeum Františkovy Lázně	6000
Muzeum Žirovnice	5000
Muzeum Horní Slavkov	4489
Muzeum Aš	2630
Muzeum Jáchymov	2300
Muzeum Nejdek	2100
Muzeum Boží Dar	2000
Muzeum Krásno	1268

Pramen: údaje za Loket, Kynžvart, Bečov a Seeberg – MF Dnes 17.4.2003, ostatní údaje vlastní zjištění 2003 (v případě zaokrouhlených čísel se jedná o odhady vedoucích pracovníků daného objektu).

Jak nám ukazuje výše uvedená tabulka 3, tak k turisticky nejnavštěvovanějším kulturně-historickým objektům v Karlovarském kraji patří hrad Loket (81 tis.), zámek Kynžvart (72 tis.), klášter Teplá (65 tis.) a zámek Bečov nad Teplou (39 tis.), který v r. 2003 rozšířil nabídku o dva nové okruhy a plánuje uspořádat řadu doprovodných akcí. Předpokládá se, že by se v brzké době měl stát nejnavštěvovanějším objektem v Karlovarském kraji (v r. 2003 se předpokládá návštěvnost cca 80 tisíc návštěvníků). K dalším turisticky nejnavštěvovanějším objektům patří Chebský hrad (37 tis.), Chebské muzeum (28 tis.), Jan Becher Muzeum v Karlových Varech (30 tis.), hrad Seeberg (18 tis.) a Muzeum v Sokolově (17 tis.).

Řada památek a památkově hodnotných objektů z důvodu nezájmu vlastníků nebo z důvodu nedostatku finančních prostředků na jejich obnovu chátrá. Jednou z možností jejich záchrany je jejich využití v cestovním ruchu, a to ať již jako ubytovací zařízení či nejrůznější muzea, koncertní sítě atd. Jejich komerční využití v oblasti cestovního ruchu může investorům přinést část prostředků, které do nich vložili. Velmi bohaté zkušenosti z přeměny zámků a selských stavení v luxusní turistická ubytovací zařízení mají např. ve Španělsku. K historickým objektům vhodným pro turistické využití patří zámek Štědrá, zámek Starý Hrozňatov, zámek Děpoltovice, část areálu zámku a hradu v Toužimi, zámek Chlumek u Dasnic, ale také hotel Klínovec, objekty lázeňského areálu Kyselka a řada dalších.

Na území Karlovarského kraje se nachází několik druhů památek, které jsou svým typem nebo četností výskytu v rámci České republiky ojedinělé a pro Karlovarský kraj specifické. Jedná se zejména o:

- pozůstatky hornické a důlní činnosti (stará důlní díla, sejpy, pinky, vodní příkopy)
- hrázděná architektura (venkovská i městská) na Chebsku
- historizující lázeňská architektura (Karlovy Vary, Františkovy Lázně, Mariánské Lázně, Lázně Kynžvart, Jáchymov). Zvláště „dortová architektura“ Karlových Varů a urbanistické řešení Mariánských Lázní jsou cílem návštěv řady architektů z celého světa.
- architektura socialistického realismu (Ostrov, Horní Slavkov). Jedná se o památky jejichž význam je zatím zcela nedocenen.

K největším nedostatkům v oblasti památkové péče na území Karlovarského kraje patří¹⁷:

- špatný technický stav velké části památkových objektů
- nedostatečná evidence, dokumentace, prezentace a propagace ohrožených objektů
- nedostatečná evidence, dokumentace a prezentace objektů s potenciálem využití včetně dlouhodobých ekonomických projektů jejich využití
- nedostatečná podpora obnovy a využití památek na státní, krajské i místní úrovni
- nedostatečná podpora vědecké a odborné činnosti
- nedořešené vlastnické vztahy k objektům drobné venkovské architektury
- nedostatečná prezentace a propagace výše uvedených specifických částí památkového fondu
- nedostatečná nabídka zpřístupněných objektů

Jak ukazuje následující přehled, tak se na území Karlovarského kraje nachází velké množství kulturních pamětihodností. Jednou z velmi významných šancí, jak o nich dát turistům vědět, se ukazuje jejich zahrnutí do nejrůznějších **doporučených tras (tematických stezek)**, ať již se jedná o pěší, cyklo či mototrasy. Této oblasti je věnována zvýšená pozornost v návrhové (projektové) části. Nejznámější takovou turistickou trasou je Hradní stezka (Burgenstrasse), která začíná v Bayreuthu a přes Karlovarský kraj (Cheb, Františkovy Lázně, Loket, Karlovy Vary) směřuje přes Kozel a Karlštejn do Prahy. V Karlovarském kraji dále vznikla Trasa hornictví, propojující Sokolovsko a Krušné hory se Saskem. Zatím však nebyla zpracována do podoby turistického produktu. V současné době existují náměty na vytvoření dalších turistických stezek jako např. „Hradní a zámecká stezka Karlovarského kraje“, která by navazovala na přeshraniční Burgenstrasse či využití historických cest jako Zemská (Královská) cesta, Solná stezka, Sedlecká stezka atd. Z Německa by bylo vhodné do Karlovarského kraje také prodloužit „Porcelánovou stezku“.

¹⁷ Podle informací odboru kultury, památkové péče, lázeňství a cestovního ruchu Karlovarského kraje. Cit. dle aktualizované verze Programu rozvoje Karlovarského kraje (2003).

4.2. Kultura

Kulturní zařízení a akce nejčastěji členíme na muzea a galerie, knihovny, divadla, koncerty, festivaly, přehlídky, hvězdárny, a folklórní a náboženské slavnosti, kongresy a sympózia. Následující tabulky nám ukazují přehled nejvýznamnějších kulturních památek a kulturních a společenských akcí, které by bylo vhodné využít pro rozvoj cestovního ruchu.

Kultura patří k oblastem, jejichž význam z pohledu rozvoje cestovního ruchu neustále stoupá (viz trendy cílových skupin návštěvníků). Nedostatek kulturní nabídky je také nejčastěji zmiňovaným nedostatkem, který turisté a lázeňští hosté během svého pobytu v Karlovarském kraji pociťují.

Problémy kultury v Karlovarském kraji můžeme shrnout do následujících bodů:

- nedostatek kulturní nabídky mimo hlavní turistickou (letní sezónu). Ale i v sezóně je nabídka nedostatečná, zvláště pro zahraniční hosty
- i když kulturní nabídka mimo sezónu existuje, často nereaguje na poptávku turistů či lázeňských hostů (příkladem za všechny může být repertoár karlovarského divadla)
- malá nabídka doporučených tras v podobě turistických produktů

V Karlovarském kraji se nacházejí čtyři stále divadelní scény, které nabízejí poměrně široký repertoár, který je ale většinou orientovaný na českého diváka. V této souvislosti je nutné prověřit možnosti rozvoje takových divadelních forem, které umožňují mezinárodní diváky (hudba, balet, pantomima atd.). Na taková představení nejsou soubory v Karlovarské kraji bohužel ani jazykově ani hudebně vybaveny. Stálý činoherní soubor je pouze v Karlových Varech a v Chebu. Představení pro zahraniční diváky bývají proto většinou dováženy z jiných krajů (např. opera a balet z Ústí nad Labem, Liberce či Prahy). Pro zahraniční diváky jsou určeny hlavně koncerty symfonických orchestrů. V Karlovarském kraji působí dva symfonické orchestry, a to Karlovarský symfonický orchestr a Západočeský symfonický orchestr Mariánské Lázně.

Velmi oblíbeným žánrem se v posledních letech staly muzikály. Problémem s jejich realizací je především velké množství účinkujících a tím také cena. Na druhé straně všechna výše uvedená divadla patří spíše do kategorie malých divadel, takže realizace muzikálových představení se ukazuje jako nerentabilní. V této souvislosti lze doporučit vytvoření kongresového centra s velkým sálem (cca 2 – 2,5 tis. míst k sezení), který by mohl sloužit též jako koncertní síň. Takový sál bezesporu v Karlovarském kraji chybí.

Velkou výzvou jsou také přírodní divadla, kde se mohou v letních měsících pořádat představení pod širým nebem. Příkladem velmi zajímavého projektu je Kulturní léto v Lokti (přírodní divadlo v Lokti má cca 1600 míst k sezení!), kde jsou v podání členů Státní opery Praha několikrát za léto pořádána představení vybraných českých oper (např. Rusalka aj.). V této souvislosti se nabízí obdobné využití např. areálu ve Valči (v menším rozměru). Stejně tak by bylo vhodné uvažovat o přírodním amfiteátru v oblasti některé z výsypek na Sokolovsku.

V Karlovarském kraji se každoročně koná velké množství nejrůznějších společenských, kulturních a sportovních akcí. Problémem řady z nich je malá propagace a dále nedostatečné marketingové pojetí těchto akcí, kdy si organizátoři neuvědomují, že účastníci většiny akcí chtějí něco zajímavého vidět, něco nevšedního prožít, dobře se najíst a také si něco koupit. Tato charakteristika se samozřejmě netýká daleko nejvýznamnější společenské akce Karlovarského kraje – filmového festivalu.

V této souvislosti je vhodné zdůraznit, že v posledních letech dochází k nebývalému rozvoji akčního cestovního ruchu (tzv. event turismus), který od nabízejících vyžaduje realizovat marketing událostí, kdy nejvýznamnějším nástrojem podpory městského cestovního ruchu a zvyšování návštěvnosti je pořádání různých kulturní, sportovní či zábavních akcí. Výběr nejvýznamnějších společenských, kulturních a sportovních akcí v Karlovarském kraji, které jsou využitelné i v oblasti cestovního ruchu nám podává následující přehled.

Kulturně-historický potenciál rozvoje cestovního ruchu v Karlovarském kraji a jeho zhodnocení

Hodnocení: (☉ ☉ ☉) mezinárodní význam, (☉ ☉) nadregionální význam, (☉) regionální význam

Divadla

Kamenná divadla, stálé scény

- Františkovy Lázně – Divadlo B.Němcové (☉)
- Cheb – Západočeské divadlo (☉)
- Karlovy Vary – Městské divadlo (☉ ☉)
- Mariánské Lázně – Městské divadlo (☉)

Divadla v přírodě

- Františkovy Lázně (☉)
- Locket (☉ ☉)

Výběr společenských, kulturních a sportovních akcí využitelných při propagaci cestovního ruchu

- **Karlovy Vary.** Slavnostní zahájení lázeňské sezóny (☉ ☉ ☉), Mezinárodní filmový festival Karlovy Vary (☉ ☉ ☉), Dny evropské šlechty (☉ ☉ ☉), Dvořákův karlovarský podzim (☉ ☉), Tourfilm (☉ ☉), Mezinárodní jazzový festival (☉), Adventní, vánoční a novoroční koncerty (☉), pravidelné promenádní koncerty (☉), Parkurové skákání a dostihy (☉).
- **Mariánské Lázně.** Slavnostní zahájení lázeňské sezóny (☉ ☉ ☉) - svěcení lázeňských pramenů, koncerty v kostele Nanebevzetí P. Marie (☉), Mozartův hudební festival (☉ ☉), Mariánskolázeňský hudební festival (☉), Chopinův festival (☉ ☉), Parkurové skákání (☉)
- **Cheb.** Festival uprostřed Evropy – Mitte Europa (☉ ☉ ☉), Divadelní představení na chebském hradě (☉ ☉), FIJO (Festival dechové hudby) (☉ ☉), Chebské varhanní léto (☉), Festival Divadla jednoho herce (☉), Jazz Jam, Festival Nová Média (☉).
- **Františkovy Lázně.** Slavnostní zahájení lázeňské sezóny (☉ ☉), Lázeňské koncerty (☉), Svěcení pramenů (☉), Lázeňské hudební léto (☉)
- **Locket.** Loketské kulturní léto (☉ ☉), Slavnosti purkrabího Půty (středověké slavnosti na hradě) (☉)
- **Jáchymov.** Jáchymovské kulturní léto (☉), Jáchymovský hudební podzim (☉).
- **Valeč.** Slavnost květů (☉)
- **Ostrov.** Dětský filmový festival Oty Hofmana (☉ ☉ ☉), Oblastní přehlídka mladých a netradičních divadel (☉)
- **Nejdek** – Krušnohorský vánoční jarmark, pravidelné koncerty regionálního významu (☉)

Hrady a zámky přístupné veřejnosti

- Locket (☉ ☉ ☉)
- Cheb (☉ ☉ ☉)
- Horní Hrad u Stráže nad Ohří (☉ ☉)
- Bečov nad Teplou (☉ ☉ ☉)
- Seeberg (Ostroh) u Chebu (☉ ☉)
- Vildštejn (Skalná) u Chebu (☉)
- Kynžvart (☉ ☉ ☉)
- Valeč (přístupné od roku 2004) (☉ ☉ ☉)
- Sokolov (muzeum) (☉ ☉)
- Mostov (☉)
- Chyška (☉ ☉)
- Berchembogen u Trstěnic (☉)

Městské památkové rezervace

- Cheb (☉ ☉ ☉)
- Františkovy Lázně (☉ ☉ ☉)
- Loket (☉ ☉ ☉)

Národní kulturní památky

- Bečov nad Teplou (areál hradu a zámku včetně zde prezentovaného relikviáře sv. Maura) (☉ ☉ ☉)
- Kynžvart (zámecký areál) (☉ ☉ ☉)

Městské památkové zóny

Bečov nad Teplou (☉), Horní Blatná (☉), Horní Slavkov (☉), Jáchymov (☉), Karlovy Vary (☉ ☉), Mariánské Lázně (☉ ☉ ☉), Ostrov (☉), Teplá (☉), Toužim (☉), Valeč (☉), Žlutice (☉)

Nejvýznamnější kláštery

- Cheb (několik klášterů) (☉ ☉)
- Chlum sv. Máří (probošství rytířského řádu křížovníků s červenou hvězdou) (☉ ☉)
- Teplá, klášter premonstrátů (☉ ☉ ☉)
- Nový Dvůr, klášter trapistů (ve výstavbě)

Poutní místa¹⁸

- Andělská Hora (☉)
- Chlum sv. Máří u Kaceřova (☉ ☉)
- Maria Loreto u Starého Hrozňatova (☉ ☉)
- Skoky u Žlutic (☉)
- Teplá (klášter) (☉ ☉)

Nejvýznamnější muzea a galerie

- Aš (☉)-smírčí kříže, historie textilní výroby, dějiny Ašska
- Bečov nad Teplou (☉)– motocykly, hračky
- Boží Dar (☉)- Hornické muzeum. Historie Božího Daru, užitkové předměty domácnosti.
- Františkovy Lázně (☉)– Městské muzeum - lázeňství
- Horní Blatná (☉)- Muzeum těžby a zpracování cínu.
- Horní Slavkov (☉ ☉)- pobočka Krajského muzea Sokolov (v nově adaptovaném renesančním měšťanském domě čp. 211 v Pluhovské ulici). Hornická minulost (těžba), historie města, cinařství, výroba porcelánu, černá kuchyně.
- Cheb (☉ ☉ ☉) – Krajské muzeum – uměleckohistorické expozice, dějiny města Chebu, chebská keramika, chebské kamnářství, valdštejnské sbírky, valdštejnská obrazárna
- Chodov (☉)- Síň historie města - expozice hornictví a růžové chodovské keramiky

¹⁸ Seznam vychází z publikace „Poutní místa České republiky“ z r. 2002.

- **Jáchymov (☉☉)** – pobočka Krajského muzea Karlovy Vary Jáchymovská královská mincovna. Toto místo dalo v Evropě jednu z nejlepších měn. Expozice těžby rud, zpracování uranu na uranové barvy a místního lázeňství. V podzemí muzea byly obnoveny rozsáhlé sklepy a dýmník pece, kde byly praženy rudy a zušlechťováno stříbro.
- **Karlovy Vary (☉☉)** – Krajské muzeum se sbírkami cínu, skla a porcelánu, expoziční příroda a historický vývoj Karlovarska, mineralogické bohatství. 2 expoziční, Muzeum Zlatý klíč a Muzeum na Nové Louce.
- **Krásno (☉☉)** – Hornické muzeum v přírodě s expozicí těžby surovin v areálu středověkého cínového dolu Vilém. Prezentovány jsou nadzemní stavby.
- **Loket (☉☉)**. Muzeum – stálá expoziční historického porcelánu.
- **Luby (☉)** – Muzeum hudebních nástrojů
- **Mariánské Lázně (☉☉)** – Městské muzeum - lázeňství, J.W. Goethe, Geologický park, miniaturní stavby
- **Nejdek (☉)** – Městské muzeum dějin města a okolí, národopis, výstava cínařství.
- **Sokolov (☉☉)** – Krajské muzeum (v areálu sokolovského zámku) je zaměřeno na hornictví, historii a přírodu Sokolovska.
- **Žirovice (☉)** – motýlí farma
- **Nejdek (☉)** – stálá expoziční obsahující národopis Krušných hor a Loketska.

Galerie

- **Františkovy Lázně (☉)**
- **Cheb – Galerie výtvarného umění (☉☉)** shromažďuje sbírku výtvarného umění české i zahraniční provenience, středoevropské umění 17. a 18. století a české moderní a současné umění, připravuje se instalace gotického sochařství na území historického Chebska z let 1350 – 1550, v kostele sv. Klára
- **Karlovy Vary (☉☉)** – Galerie umění, česká i zahraniční výtvarná díla, zejména české umění 20. století
- **Mariánské Lázně (☉)**
- **Ostrov (☉)**
- **Cheb G4 (☉)** – galerie fotografie, pořádá výstavy našich předních i zahraničních fotografů.
- **Nejdek (☉)** – soukromá galerie N211 (výtvarné umění)

Lidová architektura

Muzea v přírodě

- **Doubrava (☉☉)**
- **Nový Drahov (☉)**

Vesnické památkové rezervace a zóny

- **VPR Doubrava u Lipové**
- **VPR Nový Drahov u Chebu**
- **VPZ Dolní Lažany u Chebu**
- **VPZ Dolní Rychnov u Sokolova**
- **VPZ Kojšovice u Karlových Varů**
- **VPZ Kosmová u Karlových Varů**
- **VPZ Popovice u Jáchymova**
- **VPZ Královské Poříčí (☉)**
- **VPZ Beranov**

Krajinné památkové zóny

- **Krajinná památková zóna Valečsko (☉)**

4.3. Technické památky

Jedním z významných předpokladů rozvoje cestovního ruchu v Karlovarském kraji představují technické památky. Na rozdíl od hradů a zámků netvoří statickou kulisu, ale žijí tím, co lidé vymysleli, aby bylo dosaženo pokroku. Nutno však podotknout, že technické památky nepatří obecně mezi turisticky nejnavštěvovanější. Nejčastějšími návštěvníky technických památek jsou obvykle lidé s vyšším vzděláním, studenti a odborná veřejnost, jejichž motivy návštěv těchto objektů se často liší od tradičních motivů účasti na cestovním ruchu. Jedná se především o poznávací a vzdělávací motivy. Pokud však budeme chtít zvýšit přitažlivost a atraktivitu technických památek i pro širokou veřejnost, musíme dokázat začlenit technické památky do ostatních produktů cestovního ruchu nenásilnou formou. Přitom se dá využít i skutečnosti, že stále větší odtrženost člověka od materiální výroby v důsledku uplatnění zvěcnělé práce díky automatizaci, robotizaci a specializaci činí proces konkrétní produkce nejrůznějších výrobků pro řadu lidí atraktivní. Proto poznávací cestovní ruch zaměřený na technické památky a technické provozy (montánní cestovní ruch) může významným způsobem zvýšit atraktivnost a přitažlivost Karlovarského kraje.

Pojem technická památka je definována jako jedinečné nebo typické hmotné pozůstatky dokládající vývoj techniky a její úroveň v určitých historických podmínkách (V. Dvořáková 2001). Obecně se uvádějí čtyři způsoby využití technických památek:

- provedení vnitřní rekonstrukce objektu, čili změna technického a technologického vybavení na žádoucí současné úrovni
- přestavba průmyslových objektů na objekty pro návštěvníky přitažlivé jako jsou muzea, hotely, restaurace, tržnice či zábavná střediska, přičemž zůstává zachována původní jedinečnost objektu (mění se využití objektu). Příkladem úspěšné přestavby průmyslového zařízení v zábavné centrum je vytvoření zábavního komplexu Babylon v Liberci (25.000m²), který je tvořen vedle aquaparku i nákupním městečkem, diskotékou, kongresovým sálem, hotelem, řadou gastronomických zařízení, bowlingem, lunaparkem s trenažéry i kasinem. Tento volnočasový areál byl vytvořen z bývalé halý textilní továrny.
- výstavba průmyslových skanzenů a tvorba účelově zaměřených průmyslových muzeí a podnikových muzeálních expozic
- prohlídka historických provozů, kde se uchovala původní, pro návštěvníky přitažlivá výroba

Báňské technické památky

Hodnocení: (☉ ☉ ☉) mezinárodní význam, (☉ ☉) nadregionální význam, (☉) regionální význam

Krušné hory

- **Vlčí jámy – pozůstatky důlní činnosti u Horní Blatné (☉).** Západně od města jsou zachovány rozsáhlé sejpy po rýžování cínu u Kozího potoka. Severovýchodně od města dobovyky dolu Jiří a Wolfgang, proměněné v rozsáhlé propadliny. Vzhledem k jejich značné hloubce zůstává i v létě zalednění – tzv. ledové jeskyně. Územím prochází naučná stezka Vlčí jámy.
- **Blatenský vodní příkop (☉),** chráněná technická památka, umělý vodní kanál vybudovaný v l. 1540 – 54 od Božího Daru k Horní Blatné těžařskými společnostmi z Horní Blatné (postaven Štěpánem Lenkem).

Slavkovský les

- **Důl Jeroným ve Slavkovském lese (☉ ☉ ☉).** Nejvýznamnější technická památka Hornoslavkovska po těžbě cínových rud s rozsáhlými komorami vyrubanými metodou „sázeného ohně“ z 15. - 16. století. Komplex starých a opuštěných děl odvodňuje štolu Jeroným. Pro svůj rozsah, autentičnost a stupeň zachovalosti nemá v Čechách ani v saských cínových revírech obdoby. Patří k nejvýznamnějším technickým hornickým památkám světa.
- **Důl Vilém u Krásna (☉).** Těžba cínu od 15. do 20. století. Areál je se šachetní budovou a těžní věží od r. 2000 zpřístupněn jako součást hornického muzea.
- **Úprava cínových rud Krásno (☉ ☉).** Objekt ze 2. poloviny 17. století upraven na hornické muzeum.
- **Vodní díla u Horního Slavkova (převážně ze 16. století pro potřeby místních dolů) (☉ ☉)**
- **Dlouhá stoka (☉ ☉)** Technická památka evropského významu - umělý kanál přivádějící vodu z Kladské k báňským provozům v hornoslavkovském – krásenském revíru, sloužící i k plavení důlního dřeva. Jeden z nejdelších báňských kanálů v Čechách, kanál dlouhý 24,2 km. Celá trasa Stoky je opravena a funkční, kolem některých částí byla obnovena původní komunikace. K řešení se navrhuje v celé trase citlivá obnova a doplnění pěší trasou a cyklistickou stezkou.

Průmyslové objekty

Hodnocení: (☉ ☉ ☉) mezinárodní význam, (☉ ☉) nadregionální význam, (☉) regionální význam

- **Porcelánka K. Knolla v Rybářích u Karlových Varů (☉).** Karel Knoll začal v r. 1848 vyrábět porcelán, orientovaný na lázeňské pohárky, servisy a drobné plastiky. Zachovaná výstavní hala - vzorkovna porcelánu je příkladem zdejší secesní architektury (záměrem je vybudování muzejní expozice porcelánu).
- **Nejstarší porcelánka v Čechách Haas a Czjzek Horní Slavkov (☉ ☉).** Manufaktura založena v r. 1792 v údolí Dlouhé stoky pod Horním Slavkovem. Výroba kvalitního užitkového i dekorativního porcelánu pro domácí i zahraniční trh. Významná kulturní památka.
- **Loket – Porcelánka Loket s kalcinační pecí (☉).** Nejznámější porcelánka v Lokti založena r. 1815 pracovala až do r. 1937. S moderním provozem důsledného plavení kaolinu a pálení za pomoci uhlí místo dříví. Poblíž je jedna z nejstarších kalcinačních pecí na pálení křemene na našem území z 1. pol. 19. století.
- **Sklárna Moser ve Dvorech u Karlových Varů (☉ ☉).** Ludwig Moser začal v r. 1892 ve vlastní huti vyrábět broušené a ryté dekorativní sklo, jež se proslavilo jako nejlepší bezolovnatý křišťál, blízký se přírodním křišťálu. Tovární objekty byly postaveny ve 20. letech 20. století (dle návrhu arch. Rudolfa Welse). Stálá výstava. Poblíž jeho zámeček.

Lázeňské objekty

- **Pavilon plnirny minerální vody Kyselka (☉)**. Plnirna pramene Městského pramene u Ohře z r. 1896 (dnes teče do další plnirny Evženie).
- **Stáčírna minerální vody Mattoni a lázeňské objekty Kyselka. (☉)**. První lázně u zdejších minerálních pramenů v úzkém údolí Ohře byly založeny v r. 1829. Na svahu Bučiny je veřejně přístupný minerální pramen Oto, výše pak rozhledna. V místě starého jímání pramenů nechal Mattoni koncem 19. století vybudovat moderní stáčírnu a expedici nejoblíbenějších minerálek v celém Rakousko – Uhersku. Lázeňské objekty jsou po nešťastné privatizaci v r. 1989 v totálním rozpadu.
- **Lázeňské objekty Jáchymov (☉ ☉)**. Lázně zal. r. 1906 jako první radonové lázně na světě. Teplé prameny (až 32 °C) jsou jímány z dolu Svornost, z hloubky 600 m. Postupně vznikla lázeňská čtvrť.
- **Lázeňské objekty Mariánské Lázně (☉ ☉ ☉)**. Jedny z nejmladších našich lázní. Budovy ve stylu novoklasicismu a novorenesance, „lázeňský styl“
- **Litínová lázeňská kolonáda Mariánské Lázně (☉ ☉ ☉)**. Neorenesanční z l. 1888 – 89, generálně opravena.
- **Vřídelní kolonáda Karlovy Vary (☉ ☉)** z r. 1879 a další objekty stavební litiny.
- **Lázeňské objekty ve Františkových Lázních (pavilon František a lázeňský hotel Tři lilie z r. 1795).**

Dopravní památky

- **Železniční trať Krásný Jez – Horní Slavkov – Loket (☉ ☉)**. Trať z let 1895 – 1901 o délce 15,134 km prochází sedmi stanicemi a zastávkami, čtyřmi tunely, přes šest mostů, sklon trati je až 32 promile. K rekonstrukci žel. svršku tratě došlo v l. 1951 – 52 pro přepravu uranové rudy. Trať byla uzavřena v r. 1997.
- **Železniční trať Sokolov – Kraslice (☉)**. Trať z let 1874 – 1876 v náročném horském terénu. V roce 1887 byla dokončena napojením na saskou železnici v Klingenthalu. Železnice spojovala kraslicko – rotavskou průmyslovou oblast s hlavní surovinovou základnou v sokolovském revíru a s jejími odbytími v tuzemsku a zahraničí.
- **Krušnohorský semering – horská část (Nejdek – Pernink) (☉)** více než sto let stará železniční trať Karlovy Vary – Nejdek – Johanngeorgenstadt je tak nazývána pro krajinné krásy a především pro velké převýšení, které zdolává na krátkém úseku (360 m 15 km)
- **Perninský viadukt – nejvýznamnější z řady technických staveb tratí Karlovy Vary – Nejdek – Johanngeorgenstadt (☉)**. Např. 4 tunely. Pernink je druhopu nejvýše položenou železniční stanicí v ČR.
- **Železniční trať Loket – Sedlo (☉)**. Trať z r. 1870.
- **Lanové dráhy v Karlových Varech (☉)**: k hotelu Imperiál, Divadelní náměstí – Helenin dvůr. Lázně I., Stará Louka – Výšina přátelství, Vřídelní ulice – vrch U tří křížů. Z počátku 20. st.
- **Výtah na Zámecký vrch Karlovy Vary (☉)**, z r. 1911.
- **Civilní letiště Karlovy Vary – Olšová Vrata (☉)**.
- **Janský most v Lokti (☉)**. Kamenný most pře Ohři z l. 1732 – 36.

Ostatní technické památky

- **Mincovna v Jáchymově (☉ ☉ ☉)**. Pracovala od r. 1520, dnes muzejní expozice
- **Výroba hudebních nástrojů Luby (☉)**. Výroba zejména houslí od konce 16. století.

Hvězdárny a planetária

- **Hvězdárna Karlovy Vary – Hůrky (☉)**, prohlídky večerní oblohy, ojedinělý systém Karlovarského teleskopu (automatické nastavování jednotlivých objektů oblohy)

5. Analýza dopravní dostupnosti Karlovarského kraje

Karlovarský kraj zaujímá polohu v severozápadní části České kotliny při hranicích se Spolkovou republikou Německo (Bavorsko a Sasko). Kraj patří k nejméně osídleným krajům České republiky. Z pohledu dopravní exponovanosti jak v kontextu České republiky, tak i střední Evropy, je jeho poloha poněkud odlehlejší. Územím neprochází žádný panevropský multimodální koridor.

Při pohledu na jednotlivé mikroregiony Karlovarského kraje, je možné některé z nich označit za periferní, a to vzhledem k jejich odlehlosti a ztížené dopravní dostupnosti. Kontrast mezi exponovaností a periferností je na území Karlovarského kraje do značné míry předurčen členitostí reliéfu a přírodními podmínkami. Na jedné straně se nachází exponovaná a dobře silničně (ne už tak železničně) dostupná chebská a sokolovsko-karlovarská aglomerace, na druhé straně periferie především v jižní části bývalého okresu Karlovy Vary (Toužimsko, Tepelsko a Žluticko).

Poloha Karlovarského kraje poskytuje dobré předpoklady pro rozvoj cestovního ruchu. Kontaktní poloha na hranicích s Německem sice přináší problémy s pohybem cizinců, na druhé straně ale právě cizinci jsou hnacím motorem rozvoje cestovního ruchu v tomto území.

Karlovarský kraj má relativně dobrou polohu. Velmi důležité z tohoto pohledu se jeví spojení:

- s významnými centry osídlení v ČR, především s Pražskou aglomerací (zlepšení nastane po dobudování rychlostní čtyřproudá silnice I/6)
- dále napojení na dálniční síť Paříž – Norimberk – Plzeň – Praha – Kraków
- území se nachází v blízkosti dálnice Mnichov – Berlín.

Z pohledu dalšího rozvoje je důležité letecké spojení, které se stává stále důležitějším dopravním prostředkem, jak ukazují nejrůznější dopravní prognózy. Pro strategické úvahy je zapotřebí uvažovat nejenom o rozšíření mezinárodního letiště v Karlových Varech¹⁹, ale také hledat možnosti spolupráce s německými letišti v Hofu a Bayreuthu (z Bayreuthu např. létají denně minimálně dva spoje do Frankfurtu nad Mohanem, který je pro Českou republiku jedním z nejdůležitějších přestupních letišť).

Problémem se ukazuje stále se zhoršující stav silnic II. a III. třídy a místních komunikací, který společně s nedostatečným dopravním značením způsobuje malou návštěvnost celé řady zajímavých míst.

Velkým problémem je také nedostatek parkovacích míst ve městech a dále malé využívání systému tzv. Park & Ride (park-and-ride). Jedná se o koncepční řešení území vycházející ze záměru ochrany center měst či chráněných území přírody. Znamená možnost zaparkovat osobní automobil na velkém záchytném parkovišti na okraji města u hlavních přístupových komunikacích a pokračovat v cestě dobře navazující městskou nebo veřejnou dopravou. Takový systém je zapotřebí budovat především v Karlových Varech, Mariánských Lázních a Františkových Lázních.

¹⁹ Zvláště v souvislosti s levnými letenkami bez doprovodných služeb, které nabízí řada nově vzniklých dynamických leteckých společností, může růst podíl návštěvníků Karlovarského kraje, kteří budou přijíždět letecky (nejčastěji na prodloužené víkendy) z významných evropských metropolí.

Zvláštní kapitolou je dopravní značení. V posledním období došlo z iniciativy Krajského úřadu k vyznačení řady přírodních a kulturních památek, což je velmi záslužný čin. Problematické je ovšem umístění těchto tabulí. Dále pak chybí ukazatele, směrovky, dobře vyznačená místa pro parkování, atd.

V souvislosti s rozvojem cestovního ruchu chybí také odpočívadla při silnicích, která by umožňovala piknikování a občerstvení či návštěvu WC, tak běžná v zahraničí. Takováto odpočívadla či odstavné plochy při hlavních komunikacích by mohly být zároveň východisky poznávání okolí (východiska doporučených pěších tras či cyklotras). Při páteřních komunikacích, zvláště při silnici I/6 chybí motoresty, které by nabízely nejenom rychlé občerstvení, ale také ubytování, informace o turistických možnostech, půjčování kol atd. Jejich součástí by mohla být také různé prodejní galerie či „minimuzea“ s nabídkou místních produktů.

Železniční doprava v současné době nehraje v rozvoji příliš velkou roli. Pouze cca 15-20% návštěvníků přijíždí vlakem. V budoucnosti v souvislosti se zvýšením motorizace a zahuštěním automobilové dopravy některé prognózy předpokládají, že se může zvýšit poptávka po veřejné dopravě v rámci cestovního ruchu a mezitím především po železniční dopravě. Železniční doprava patří k slabým stránkám Karlovarského kraje. Problémem je především kvalita jak železničních tratí, tak i kvalita a kultura cestování, dále nepropojenost s významnými centry osídlení jak v České republice, tak i v zahraničí. Chybí přímé mezinárodní vlaky. V rámci projektu EGRONET došlo k rozšíření železniční dopravy, ale jeho využívání pro cestovní ruch je zatím malé, a to hlavně z důvodu nedostatečné propagace na české straně. Dopravní systém EgroNet propojuje v euroregionu Egrensis čtyři země – Sasko, Bavorsko, Duryňsko a Čechy. Systém se vyznačuje inovací technického řešení, pozitivní změnou v prožívání všedního dne a udržováním příznivého životního prostředí. Tento výkonný meziměstský systém vytváří předpoklady pro rozvoj euroregionu jak v oblasti hospodářské tak i společenské. Slučuje různé dopravní systémy (vlaky a autobusy) tím, že vytváří společný jízdní řád.

Železnice v současné době nesehrává významnější roli, i když zde existuje značný rozvojový potenciál zvláště v oblasti tzv. nostalgických železnic (oblast Podkrušnohoří či Slavkovského lesa), či v souvislosti s rozvojem cykloturistiky. Inspiraci můžeme hledat např. v oblasti Českého ráje²⁰.

Tabulka 9: Délka silnic podle okresů Karlovarského kraje k 31.12.2001.

	délka dálnic (v km)	Délka silnic (v km)	I.třída	II.třída	III.třída
Karlovarský kraj	-	2 047	222	562	1 263
Cheb	-	615	79	135	401
Karlovy Vary	-	916	121	257	538
Sokolov	-	516	22	170	323

Pramen: Statistická ročenka Karlovarského kraje, Karlovy Vary 2002.

²⁰ Případová studie. Ředitelství ČD v Pardubicích se rozhodlo experimentálně organizovat přepravu kol na tratích v oblasti Českého ráje. Bude půjčovat a zároveň přijímat kola v Turnově a v Jičíně (každodenně do 18.00 hodin). Půjčovné bude činit 150,- Kč za jedno kolo, záloha pro české turisty činí 1.500,- Kč, pro zahraniční návštěvníky 5.000,- Kč. ČD do tohoto projektu zatím investovaly 100 tisíc Kč.

Tabulka 10: Železniční celní přechody v roce 2001

	název přechodu	Počet osob překračujících státní hranici	
		vjezd	výjezd
Česká republika		5 239 691	5 290 141
Karlovarský kraj		459 754	435 196
v tom	Cheb	378 853	358 803
	Vojtanov	1 548	2 131
	Potůčky	8 705	7 072
	Kraslice	70 648	67 190

Pramen: Statistická ročenka Karlovarského kraje, Karlovy Vary 2002.

Tabulka 11: Silniční celní přechody v roce 2001.

	Počet osob překračujících státní hranici		Počet osobních automobilů překračujících státní hranici		Počet autobusů překračujících státní hranici	
	vjezd	výjezd	vjezd	výjezd	vjezd	výjezd
Česká republika	129 509 352	128 287 357	34 819 630	35 975 167	311 731	313 521
Karlovarský	17 700 881	17 388 337	5 154 683	5 077 773	23 890	24 649
Aš	3 974 598	3 860 075	1 428 386	1 393 226	2 590	2 476
Aš (Doubrava)	202 991	201 322	-	-	-	-
Cheb (svatý Kříž)	2 758 515	2 642 307	859 427	818 791	5 705	5 854
Pomezí nad Ohří	4 257 745	4 173 993	1 311 262	1 357 473	6 901	7 390
Vojtanov	3 037 079	3 072 135	992 730	951 869	3 961	4 073
Boží Dar	1 200 041	1 175 873	499 281	494 662	4 733	4 856
Potůčky	1 783 899	1 784 102	280	271	-	-
Kraslice	486 013	478 530	63 317	61 481	-	-

Pramen: Statistická ročenka Karlovarského kraje, Karlovy Vary 2002.

6. Analýza infrastruktury cestovního ruchu

6.1. Ubytovací zařízení

Na území Karlovarského kraje se v r. 2001 nacházelo celkem 1.017 ubytovacích zařízení²¹, v nichž bylo celkem 34.131 lůžek. Podle těchto údajů se na území Karlovarského kraje nachází 5,7% ubytovacích kapacit České republiky. Do tohoto počtu je také zahrnuta lůžková kapacita 42 lázeňských zařízení, v nichž se v uvedeném roce nacházelo 7.664 lůžek.

K nejvýznamnějším střediskům cestovního ruchu v Karlovarském kraji měřeno podle lůžkové kapacity patří Karlovy Vary (8.990), Mariánské Lázně (5.177), Františkovy Lázně (3.974), Jáchymov (2.150) a Cheb (916). Těchto 5 nejvýznamnějších turistických center se podílí 60% na celkové ubytovací kapacitě Karlovarského kraje.

Na výše uvedené kapacitě se podílejí jednotlivé typy ubytovacích zařízení takto: 376 hotelů (45,1%), 225 penzionů (15,1%), 119 kempů (4,7%) a 463 individuálních ubytování v soukromí (7,7%). Srovnáme-li strukturu ubytovacích zařízení v Karlovarském kraji s průměrem České republiky, tak zjistíme, že v Karlovarském kraji je vyšší podíl hotelového ubytování (45,1% X průměr za ČR 32,3%) a naopak se zde nachází nižší podíl ubytovacích kapacit v kempech (4,7% X průměr za ČR 6,6%) a v soukromí (7,7% X průměr za ČR 9,2%).

Na základě zjišťování ubytovacích kapacit k 31.7.2001 se na území Karlovarského kraje nacházelo 623 ubytovacích zařízení, z toho 369 hromadných ubytovacích zařízení v následující struktuře.

Tabulka 12: Ubytovací zařízení cestovního ruchu podle okresů Karlovarského kraje v r. 2001.

okres/ kraj	počet ubytovacích zařízení	počet lůžek	počet hostů		počet přenocování		průměrný počet přenocování	
			celkem	z toho cizinci	celkem	z toho cizinci	celkem	z toho cizinci
Cheb	243	11689	277677	54,5	1751965	51,0	6,3	6,5
Karlovy Vary	302	15278	317956	54,1	1912147	54,7	6,0	6,5
Sokolov	78	1840	38499	37,5	126704	27,9	3,3	2,8
Karlovarský kraj	623	28807	634132	53,1	3789816	52,0	6,0	6,3

Pramen: Kapacita ubytovacích zařízení cestovního ruchu k 31.7.2001. ČSÚ, Praha 2002.

²¹ Jedná se o data o provoznách poskytujících pohostinské a ubytovací služby, která byla získána z jednorázového statistického zjišťování, jehož účelem bylo získání základních údajů o provoznách (místních jednotkách), které mají podle informací Registru ekonomických subjektů (RES) uvedenu jako hlavní nebo vedlejší ekonomickou činnost poskytování pohostinských nebo ubytovacích služeb. Data v ostatních tabulkách jsou získána z pravidelných statistických zjišťování. Z toho vyplývá, že např. při pravidelném šetření „Kapacity ubytovacích zařízení cestovního ruchu (dotazník o kapacitě ubytovacích zařízení k 31.7. příslušného roku, číslo CR 9 – 01)“ k 31.7.2001 byla shromážděna data za pouhých 84,4% lůžek v Karlovarském kraji.

Tabulka 13: Struktura lůžkové kapacity v Karlovarském kraji v r. 2001.

	podíl v % na celkové lůžkové kapacitě
hromadná ubytovací zařízení	96,3%
hotely celkem	51,8%
hotely 3+++	22,8%
hotely 2++	10,5%
hotely 1+	3,6%
Penziony	8,6%
Kempy	2,5%
chatové osady	1,2%
turistické ubytovny	1,8%
Ostatní hromadná ubytovací zařízení	30,4%
individuální ubytování	3,7%

Pramen: Kapacita ubytovacích zařízení cestovního ruchu k 31.7.2001. ČSÚ, Praha.

Velmi důležitým ukazatelem v souvislosti s ubytovacími zařízeními je využití lůžek a pokojů v hotelích a penzionech, jak nám ukazuje následující tabulka. Z ní vyplývá, že čisté celoroční využití lůžek²² činilo v Karlovarském kraji v r. 2001 53,9%, přičemž toto číslo bylo vyšší než činil průměr za ČR a mírně nižší než byl ukazatel za hl. m. Prahu. Problémem je využívání lůžkové kapacity během roku. Jak vyplývá z našeho dotazníkového šetření (2003), v rámci něhož bylo dotázáno 64 ubytovacích zařízení, tak během hlavní sezóny je většina ubytovacích kapacit využita na cca 90%. Mimo hlavní sezónu (v zimním měsících) však vytíženost činí cca 20-30%, přičemž existují rozdíly mezi jednotlivými skupinami hostů. Obecně můžeme konstatovat, že problémy mají spíše hotely s vyššími počty hvězdiček a dále ubytování v soukromí.

Tabulka 14: Využití lůžek a pokojů v hotelích a penzionech v Karlovarském kraji v r. 2001.

	čisté využití lůžek v %	využití pokojů v %
ČR	46	51,8
Praha	55	60,8
Karlovarský kraj	53,9	59,5

Pramen: Kapacita ubytovacích zařízení cestovního ruchu k 31.7.2001. ČSÚ, Praha.

²² Čisté využití lůžek je ukazatel, který vychází z počtu lůžek, která byla hostům v daném období skutečně k dispozici.

Tabulka 15: Ceny za ubytování²³. Průměrná cena za ubytování k 31.7.2001

	ČR	Praha	zóna lázeňství	Karlovarský kraj
ubytovací zařízení celkem	261	678	402	393
hromadná ubytovací zařízení	310	1030	546	507
hotely, motely, botely celkem	612	1451	779	773
hotel +++++	4324	4324
hotel ++++	1707	2432
hotel +++	683	1159	779	786
hotel ++	304	468	341	367
hotel +	223	896	244	245
hotel garni	810	1288
penzion	316	776	334	366
Kemp	90	177	118	111
chatová osada	104	101
turistická ubytovna	121	218	119	104
Ostatní	158	391	461	429
individuální ubytování	196	354	191	226

Pramen: Český statistický úřad, Praha 2001.

Průměrná cena za ubytování k 31.7.2001 činila v ČR 612 Kč, přičemž v Karlovarském kraji 773 Kč (Praha 1451 Kč). S podrobným srovnáním ceny ubytování v Karlovarském kraji s průměrem za ČR, průměrem za lázeňská města a hodnotami za hlavní město Prahu nás seznamuje výše uvedená tabulka.

Tabulka 16: Vybavenost hotelů v Karlovarském kraji v r. 2001.

	průměr za Českou republiku	Praha	Karlovarský kraj	Karlovarský kraj – zhodnocení
Restaurace	90,3	83,3	82,1	0
bar, kavárna	59,0	64,9	59,6	0
pořádání kongresů	17,5	21,8	12,6	--
pořádání kurzů a seminářů	60,9	50,2	39,1	--
obchodní sekretářské služby)	19,6	32,2	14,6	--
prodej suvenýrů, průvodců atd.	65,1	82,0	68,9	-
bazén	13,3	8,8	15,2	+
sauna, solárium	22,6	19,7	32,5	++
fitness centrum	17,2	15,5	19,2	+
Sport (tenis atd.)	27,0	11,7	17,9	-
vlastní parkoviště	78,5	69,0	68,2	0
Směnárna	36,4	58,2	46,4	0
praní, žehlení, čištění	32,6	54,8	33,1	0

Pramen: Kapacita ubytovacích zařízení cestovního ruchu k 31.7.2000. ČSÚ, Praha 2001.

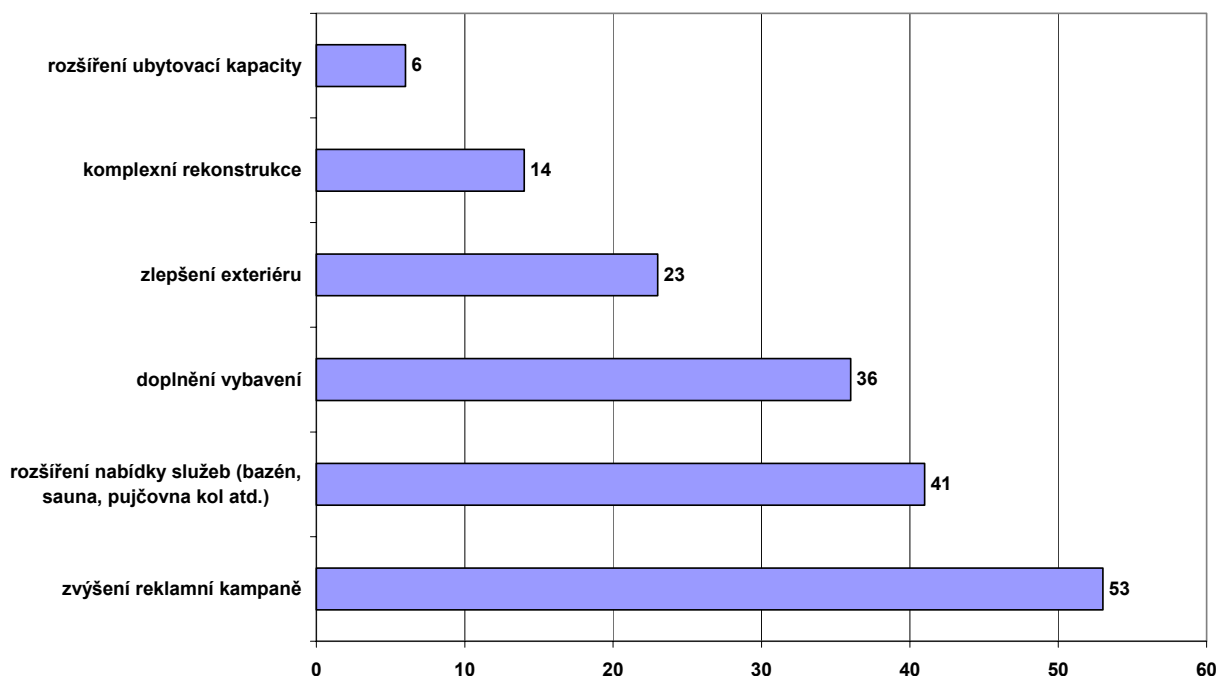
²³ Průměrné ceny za ubytování jsou uvedeny v Kč za jednu osobu a noc. Cena je včetně DPH a ceny snídaně, pokud je cena snídaně zahrnuta v ceně pokoje. Průměrné ceny se vypočítávají prostým aritmetickým průměrem z údajů z jednotlivých dotazníků.

Výše uvedená tabulka se zabývá vybaveností hotelů v Karlovarském kraji ve srovnání s průměrem za Českou republikou a s Prahou. Vybavenost hotelů restauracemi, bary, kavárnami, stejně tak jako parkovišti, směnárskými službami a službami jako je praní, žehlení, čištění atd. je srovnatelná jak s celorepublikovým průměrem, tak se situací v Praze. Silnou stránkou hotelů v Karlovarském kraji je především vybavenost saunami, solárii, fitness centry a bazény. Naopak slabou stránkou je vybavenost a služby určené pro pořádání kongresů, různých seminářů, kurzů a obchodních setkání a s tím související nedostatečná nabídka obchodních (sekretářských) služeb.

Existují samozřejmě rozdíly. Nabídka je soustředěna především do nejvýznamnějších center cestovního ruchu a lázeňství. Mimo 5 nejvýznamnějších center cestovního ruchu je kvalita ubytovacích služeb relativně nízká.

Graf č.1:

Jaká opatření připravují hotely a penziony v Karlovarském kraji ke zvýšení své atraktivity v %.

Pramen: vlastní zjištění, 2003 (n= 64).

V souvislosti s dalším rozvojem ubytovacích zařízení v Karlovarském kraji byli dotázáni podnikatelé v oblasti ubytování na otázku, jaká opatření připravují pro zvýšení jejich atraktivity. Více jak polovina ubytovatelů chce zvýšit propagaci svých zařízení. 40% podnikatelů odpovědělo, že chtějí rozšířit nabídku doprovodných služeb (např. o bazén, saunu, půjčovnu kol atd.). Potřebu rozšířit nabídku doprovodných služeb si daleko nejvíce uvědomují ubytovací zařízení v lázeňských centrech, zvláště v Karlových Varech a Mariánských Lázních a také v Krušných horách.

6.2. Stravovací zařízení

Vedle ubytovacích možností je pro návštěvníky regionu podstatný též **stravovací servis** v místě ubytování i v dalších zařízeních. Více než polovina (58 %) ubytovacích zařízení v České republice totiž stravování neposkytuje. V Karlovarském kraji tento podíl činí 58,4 %, což znamená, že kraj Karlovarský spadá do průměru, co se týče ubytovacích zařízení s možností stravování.

Tabulka 17: Podíl ubytovacích zařízení s možností stravování v r. 2001.

Kraj	pro hosty i veřejnost	pouze pro hosty	bez stravování
Hl. m. Praha	14,9	15,7	69,4
Karlovarský kraj	24,2	17,4	58,4
Česká republika	26,1	16,3	57,6

Pramen: Kapacita ubytovacích zařízení cestovního ruchu k 31.7.2001. ČSÚ, Praha 2002.

V Karlovarském kraji je hustá síť pohostinských zařízení, z nichž 60 % poskytuje stravování, příp. i jiné služby. Hustší síť pohostinských zařízení vzhledem k lidnatosti (vč. veřejnosti přístupných restaurací v ubytovacích zařízeních) má pouze kraj Jihočeský.

Tabulka 18: Počet pohostinských zařízení podle krajů v r. 2001.

Kraj	s podáváním jídel (%)	s podáváním nápojů (%)	S ostatními službami (%)	celkem	počet na 1000 obyv.
Hl. m. Praha	60,1	2,8	37,1	2 579	2,21
Karlovarský kraj	60,3	1,9	37,8	1 086	3,57
Česká republika	50,5	2,3	47,3	27 871	2,72

Pramen: Kapacita ubytovacích zařízení cestovního ruchu k 31.7.2001. ČSÚ, Praha 2002.

Z řady dotazníkových výzkumů a rozhovorů s účastníky cestovního ruchu vyplývá, že jsou všeobecně postrádána regionální typická jídla. V této souvislosti je zapotřebí mít neustále na paměti, že bez dobrého jídla, není zážitek z cestování úplný. Podíváme-li se na propagační materiály, které v poslední době v Karlovarském kraji vznikly, otázce gastronomie není věnována téměř žádná pozornost. Přitom bohatost lesů a vodních ploch nabízí velké možnosti ryb a zvěřiny. Zákazníci si také stěžují na kvalitu a množství nabízených pokrmů.

Velkou výzvou řady míst v Karlovarském kraji je rozvoj kavárnictví, a to i pro nejvýznamnější lázeňská centra, kde na jedné straně existují luxusní a drahé kavárny a na druhé straně kavárny-cukrárny s umělohmotnými stoly a kávou v kelímku. Chybí také „velkokapacitní kavárny“, které jsou schopné v relativně krátké době uspokojit celý zájezd.

6.3. Sportovně-rekreační předpoklady rozvoje cestovního ruchu

Pěší turistika

Pěší turistika patří dnes již ke klasickým aktivitám trávení volného času. Je vyhledávaná jak mladými lidmi, tak rodinami s dětmi a seniory. Středohorský charakter většiny území Karlovarského kraje s malou hustotou osídlení vytváří vhodné podmínky pro rozvoj pěší turistiky.

Cykloturistika

Cykloturistika je jedna z velmi rychle se rozvíjejících forem trávení volného času nejenom v zahraničí, ale i v České republice. Obliba cykloturistiky nadále roste. Jedná se také o jednu z rekreačních forem, která splňuje požadavky na ekologická kritéria cestovního ruchu. Cykloturistika je:

- nejekologičtější druh dopravy,
- příznivě ovlivňuje zdraví a kondici obyvatelstva a podporuje zdravý životní styl,
- je minimálně ekonomicky nákladná,
- většina cílů (míst) je tímto druhem dopravy dostupná,
- umožňuje bezprostředně vnímat krajinu kolem sebe,
- může přinášet ekonomický profit oblastem a místům, kudy prochází cyklistické stezky.

V letech 2011 – 2016 má být také dokončen projekt Evropské cyklistické federace (ECF) „EuroVelo“. Cílem tohoto projektu je vytvoření celoevropské sítě dálkových cyklotras. Na těchto 12 panevropských tras by měly navazovat regionální cyklotrasy a cyklostezky. Novým trendem bude rozvoj infrastruktury a atraktivit v blízkosti těchto stezek. Jednotlivé trasy v regionu stále více podléhají konkurenčním tlakům. Podle zjištěných poznatků bývá motivem pro výběr cyklistické trasy touha po pobytu v přírodě, pohybu a poznání.

Ti, kdo vyhledávají cykloturistiku většinou nevyžadují komfort. Cykloturistika je závislá na počasí a na bezpečnosti cyklotras a cyklostezek.

Území Karlovarského kraje z důvodu atraktivnosti krajiny (vhodným přírodním podmínkám), množství kulturně historických a přírodních památek, malé hustotě osídlení, velkému počtu malých sídelních jednotek a relativně husté síti málo frekventovaných komunikací, je velmi vhodným územím pro rozvoj cykloturistiky. Malá sídla však v mnoha případech nemají dostatečně rozvinutou turistickou infrastrukturu, která je pro její rozvoj nezbytná. Jedná se zejména o stravovací, ubytovací a doplňkové služby (především půjčovna kol či možnosti oprav kol).

Pomocí cyklotras a cyklostezek lze vzájemně propojit (pospojovat) řadu různých míst s přírodními a kulturními pamětihodnostmi a můžeme zavést (přitáhnout) turistu do oblastí mimo významné komunikace a tak mu zprostředkovat návštěvu řady odlehlých a neznámých míst a tím podpořit rozvoj cestovního ruchu i v „periferních“ místech. Cyklotrasy a cyklostezky tedy dávají rozvojovou šanci také odlehlým a doposud neznámým místům!

Jako zvláště vhodné území pro rozvoj cykloturistiky se ukazují tyto oblasti: Ašsko, Chebská pánev (okolí Chebu a Františkových Lázní), Krušné hory a jejich podhůří, území podél Ohře, okolí Karlových Varů a území na jih Karlových Varů (Bochovsko, Toužimsko a Žluticko).

Při vymezování cyklistických tras je zapotřebí se zaměřit na silnice s malým dopravním provozem, především silnice III. třídy (do 500 vozidel za 24h), nejlépe však místní a účelové komunikace – polní a lesní cesty - a turistické značené cesty. Méně vhodné jsou komunikace s vyšší intenzitou provozu (cca 500-2.000 vozidel za 24h). Zcela nevhodné jsou komunikace II. a I. třídy s extrémně vysokou intenzitou dopravy (nad 2.000 vozidel za 24h), dále pak úseky se špatným výhledem a úseky s velmi špatným povrchem vozovky.

V posledních letech byla v Karlovarském kraji realizována celá řada projektů, jejichž cílem bylo vytvoření cyklotras. Většina těchto cyklotras byla financována z prostředků PHARE CBC. K hlavním problémům v souvislosti s cyklotrasami, resp. cyklostezkami patří:

- trasy jsou v řadě případů vytvářeny tak, aby vedly pokud možno všemi obcemi mikroregionu, tzn. nejsou vytvářeny na základě potřeb (poptávky) cykloturistů. Proto také většina cyklotras ani nemohla přilákat cykloturisty.
- většina cyklotras je vedena po stávajících komunikacích (silnice II. a III. třídy), což se z pohledu zvýšení dopravní zátěže po vstupu do EU o cca 40-50%, jak uvádějí někteří prognostici, jeví jako dosti problematické (z toho vyplývá, že do budoucna je zapotřebí cyklotrasy segregovat od dopravy)
- při vedení cyklistických tras je velmi málo využito různých lesních či polních cest
- chybí propagace těchto cyklistických tras (zapamatovatelné, motivující názvy cyklotras a cyklostezek vedle jejich pro turisty nicneříkajícího číselného značení, viz níže).
- nedostatečná koordinace při vytváření cyklotras a cyklostezek
- velmi malá pozornost je věnována cyklostezkám (např. podél Ohře)
- chybí parkovací možnosti (hlídaná parkoviště) ve výchozích bodech cykloturistiky,
- chybí komplexní servis pro cykloturisty (vč. odpočívadel, WC, nabídky stravování atd.) a půjčovny kol
- není řešena otázka vypůjčování kol nebo jejich převoz hromadnou dopravou (ČD atp.)

Mototuristika

Mototuristika zůstává velmi důležitou rekreační aktivitou a počet návštěvníků, kteří do Karlovarského kraje přijíždějí autem neustále vzrůstá. Z dotazníkových šetření, která jsme uskutečnili v r. 2000 jednoznačně vyplývá, že většina českých i zahraničních turistů přijíždí do Karlovarského kraje osobním automobilem. Proto je zapotřebí mototuristice věnovat velkou pozornost. Jak také vyplývá z dotazníkového šetření návštěvníků Karlovarského kraje i z rozhovorů s experty na cestovní ruch, tak dopravní podmínky (značení cest, kvalita především obecních komunikací, možnosti parkování atd.) patří k největším slabinám rozvoje cestovního ruchu v Karlovarském kraji.

Všeobecně jsou postrádána odpočívadla při hlavních i vedlejších trasách a také v místech pěkných výhledů do krajiny (týká se zvláště podhůří Krušných hor), která by byla vybavena WC, turistickou mapou, případně dalekohledem atp.

Tabulka 19: Cyklotrasy Klubu českých turistů na území Karlovarského kraje.

Cyklotrasy II. třídy		
č. KČT	Trasa	Km
35	Měděnec – Kadaň	19,0
36	Měděnec – Boží Dar	18,0
36	Rolava - Bublava - Kraslice	17,0
36	Podhrad, rozc. - Podhrad - Cheb - Komorní Hůrka	11,0

Cyklotrasy III. třídy		
č. KČT	Trasa	Km
352	Dolní Jammé - Úterý - Klášter Teplá	18,0
361	Mariánské Lázně, Zádub - Klášter Teplá	15,0
362	Horní Slavkov - Bečov n. Teplou - Klášter Teplá	30,0

Cyklotrasy IV. třídy - značené		
č. KČT	Trasa	Km
2000	Pernink - Nové Hamry - Přebuz	20,5
2043	Tisová - Rotava - Dolní Nivy	27,0
2044	Rolava - Přebuz - Smrčina - Dolní Nivy	20,0
2045	Favorit - H. Rotava - Kraslice	13,0
2056	Starý Hrožňatov, CLO - Podhrad, rozc.	5,0
2057	Hranice (CZ/D) - Aš - Ostroh - Skalka u Chebu	42,0
2058	Krasňany (CZ/D) Hranice - Újezd - Aš	20,0
2059	Nad Peklem, rozc. - Krásná - Podhradí - Doubrava (CZ/D)	13,0
2060	Aš (CZ/D) - Aš - Verněřov - Horní Paseky (CZ/D)	9,0
2061	Verněřov - Dolní Paseky - Podhradí	6,0
2062	Doubrava - Horní Paseky - Výhledy	12,0
2063	Mokřiny, rozc. - Kančí Údolí - Pomezí nad Ohří	21,0
2064	Skalka, bus - Hazlov - Táborská, rozc.	5,0
2065	Vojtanov - Hazlov - Polná - Kančí Údolí	8,0
2066	Polná - Libá, rozc. - Dubina (CZ/D)	7,0
2067	Libá, rozc. - Hůrka - Lužná u Ostrohu	3,0
2069	Cheb - Jindřichov - Třebeň, rozc.	6,0
2070	Cheb - Podhrad - Dřenice	9,0
2073	Rotava – Studenec – Oloví – Háj	17,0
2074	Jindřichovice – Oloví – Krajčková	10,0
2164	Cheb - Horní Pelhřimov - Pomezí nad Ohří	9,0
2177	Pod Vodojemem - Cheb, Háje	3,0

Zdroj: www.klubturistu.cz (2003).

Tabulka 20: Srovnávací analýza nejvýznamnějších středisek zimních sportů a rekreace v České republice

	lůžková kapacita	cena vleků dospělí (1den)	délka sjezdovek	kapacita vleků (os./hod.)	délka běžeckých tratí
Ještěd	400	330	8,7	3375	10
Bedřichov	1500	300	5,08	5440	80
Severák	2200	280	4,31	5275	80
Tanvaldský Špičák	1500	390	6,09	4795	80
Zásada	36	260	0,6	790	6
Kořenov-Rejdice	105	280	1,5	1750	40
Harrachov	7000	495	6,94	8600	110
Rokytnice nad Jizerou	6000	500	13,5	8150	31
Vítkovice v Krkonoších	500	260	2,56	1800	5
Benecko	2000	285	2,5	3500	50
Špindlerův Mlýn	10000	550	25	17470	100
Herlíkovice	300	390	5,5	1780	13
Pec pod Sněžkou	8000	450	8,1	9250	20,5
Černá hora - Janské Lázně	3500	390	9,2	8200	40
Malá Úpa	2300	330	2,4	2500	10
Černý Důl	2500	250	4,83	2400	6
Mladé Buky	900	300	3,54	3700	15
Žacléř	800	3200	6	3500	12
Deštné v Orlických horách	1500	350	6,5	6300	40
Říčky	350	300	3,7	2450	35
Malá Morávka-Praděd	4200	360	11,5	9800	23
Ostružná	1500	200	2	2500	50
Ramzová	130	380	8	2200	0
Červenohorské sedlo	200	350	5	4800	10
Javorový vrch	80	240	1,45	1260	35
Pustevny	850	250	12,5	5000	25
Bílá	350	300	2,45	2200	4
Kohútka	100	240	5,1	4000	14
Kramolín	2000	300	3,6	3305	45
Zadov-Churáňov	900	350	6	3500	80
Železná Ruda	6500	350	5,5	4250	60
Klínovec – sever	1500	410	5,5	5440	0
Boží Dar – Neklid	1155	270	4,54	3500	118
Boužňák - Mikulov	200	300	5,64	2940	52
Telnice	140	280	4,5	2500	25
Nové Město na Moravě	500	280	0,5	1050	108

Pramen: Top 40 lyžování v České republice 2002-2003. Sitour Praha, 2002.

Zimní sporty a turistika

Nabídka zimních sportů a turistiky je v Karlovarském kraji koncentrována do oblasti Krušných hor. Pouze Boží Dar a Klínovec můžeme označit za střediska zimních sportů celostátního, resp. mezinárodního významu. Ostatní krušnohorská střediska (Abertamy,

Jáchymov, Kraslice, Loučná, Nové Hamry, Pernink, Stříbrnou a Nejdek²⁴), stejně tak jako Aš nebo Mariánské Lázně, můžeme označit za střediska místního, resp. regionálního významu.

Další rozvoj zimních sportů by bylo vhodné směřovat do středisek cestovního ruchu a rekreace: Jáchymov – Mariánská – Boží Dar – Pernink – Loučná – Nejdek. Dosud nedostatečně využitý potenciál zůstává též na Kraslicku: Kraslice – Stříbrná – Bublava – Přebuz.

Minimální požadavky na stanoviště, kde je možné budovat infrastrukturu pro zimní rekreaci (především pro sjezdové lyžování - výstavba vleků) jsou 90 dní sněhové pokrývky a nadmožská výška nad 1.000 m.n.m. V poslední době především díky umělému zasněžování se daří provozovat lyžařské vleky i v nižších nadmožských výškách, což umožňuje další rozvoj zimních sportů i mimo tradiční střediska.

V Krušných horách existuje známá Běžecká lyžařská krušnohorská magistrála. Okolí Božího Daru zaujímá prvenství v délce běžeckých lyžařských tratí, které dosahují délky 118 km. Jak vyplývá z rozhovoru se starosty krušnohorských obcí, tak se ukazuje problém s financováním údržby těchto běžeckých lyžařských tratí.

Řada obcí v oblasti Krušných hor má zájem na budování dalších tras pro běžeké lyžování, stejně tak jako o výstavbu další infrastruktury, především vleků, parkovišť atd. a infrastruktury pro realizaci letních pobytů (viz návrhová část).

Jedním z významných projektů, který se v současné době v oblasti Krušných hor připravuje je propojení lanovky z Jáchymova přes Boží Dar s německým Kurort Oberwiesenthal, která by mohla do této oblasti přivést větší počet jak zimních, tak letních návštěvníků.

Střediska zimních sportů a turistiky v Karlovarském kraji

Hodnocení: (☉ ☉ ☉) mezinárodní význam, (☉ ☉) nadregionální význam, (☉) regionální význam

- **Boží Dar** (☉ ☉), 1028 m, Krušné hory, nejvýše položené městečko ve střední Evropě, Neklid. 9 vleků, délka sjezdových tratí 4,5 km, půjčovna lyží a snowboardů, škola lyžování, lehká až střední obtížnost stezdovek, snowpark
- **Klínovec** (☉ ☉)– 7 vleků, délka sjezdových tratí 5,5 km, největší lyžařské středisko Krušných hor. Lyžařské tratě všech druhů.
- **Aš** (☉), 666 m, Smrčiny, Háj 758 m
- **Mariánské Lázně** (☉), Slavkovský les, 630 m
- **Abertamy** (☉), Krušné hory, 840 m,
- **Bublava** (☉), 735 m, Krušné hory, Olověný vrch 802 m, Aschberg 936 m
- **Jáchymov** (☉), Krušné hory, 672 m
- **Kraslice** (☉), 514 m, Krušné hory - Sněženský vrch 742 m a Sokol 746 m
- **Loučná** (☉)330 m – vrchol Krušných hor - Klínovec 1244 m
- **Nejdek**
- **Nové Hamry** (☉), 693 m,
- **Pernink** (☉), 840 m

²⁴ Nejdek je již v současnosti považován za zimní středisko. Od r. 2001 se zde udržuje cca 100 km lyžařských běžekých tratí, které budou v r. 2003 i kompletně osazeny značením. Trasy navazují na německé běžeké okruhy v oblasti Aursberg – Johanngeorgenstadt a jsou s nimi propojeny třemi hraničními přechody. Samozřejmě je napojení na Krušnohorskou lyžařskou magistrálu.

➤ **Stříbrná (☉)**, 592 m, Tisovec 807 m

Sportovní rybaření

Na území Karlovarského kraje se setkáváme s řadou vodních toků a volných vodních ploch, které je možné využít pro sportovní rybaření. Atraktivní jsou zvláště pstruhové vody v oblasti horních toků řek. Jejich využívání pro cestovního ruchu je zatím velmi malé. Příkladem toho, jak sportovní rybaření komercializovat nám mohou být zkušenosti z oblasti Hornofalckého lesa (Německo). Největším problémem sportovního rybaření jsou problémy se získáváním rybářských lístků, které by mohla vydávat kromě místních rybářských svazů, také informační centra (někde se tak již jako např. v Chebu děje).

Vodní sporty

I když se na území Karlovarského nachází řada vodních nádrží, rybníků či pískoven vhodných pro koupání, obecně jsou postrádány větší aquaparky, které by nabízely různé tobogány, skluzavky atd. Ideálním prostorem pro jejich umístění se jeví okolí Karlových Varů nebo oblast Sokolovska (v souvislosti se zatopováním území po těžbě). Existence takového aquaparku je předpokladem dalšího rozvoje letním pobytů rodičů s dětmi či prarodičů s vnoučaty.

Možnosti koupání v Karlovarském kraji (výběr)

- **Aš** – krytý bazén (25 m)
- **Březová** - koupaliště
- **Děpoltovice u Karlových Varů** – venkovní bazén (50 m), přírodní koupaliště s pláží Jednota (4,5 ha rybník), hotel Riviéra přírodní koupaliště (4,5 ha rybník)
- **Dřevnice u Chebu** - přírodní koupaliště vodní nádrž Jesenice Třešňovka, ATC Karel (746 ha)
- **Františkovy Lázně** – venkovní bazén Jadran (1 ha), přírodní koupaliště Amerika (756 ha)
- **Habartov u Sokolova** – přírodní koupaliště (rybník)
- **Horní Slavkov** – přírodní koupaliště (rybník)
- **Cheb** přírodní koupaliště vodní nádrž **Jesenice (☉ ☉)** (746 ha), přír. koupaliště vodní nádrž **Skalka (☉)**
- **Chodov** – krytý bazén (12,5 m)
- **Karlovy Vary** – krytý bazén ZŠ, hotel Thermal – venkovní bazén s termální vodou (50 m), Lázně III, Střední pedagogická škola, přírodní koupaliště Rolava (2 ha rybník)
- **Kraslice** – přírodní koupaliště Sklená (nádrž 50 m), přírodní koupaliště Hraničná (nádrž), přírodní koupaliště Liboc (rybník)
- **Kynšperk n.O.** – přírodní koupaliště vodácký kemp (řeka Ohře)
- **Lázně Kynžvart** – krytý bazén
- **Lesík u Nejdku** – přírodní koupaliště ATC (rybník)
- **Loket** – venkovní bazén (10 x 5 m)
- **Mariánské Lázně** – krytý bazén Římské lázně, Nové lázně (6,5 m), Léčebné lázně Vltava (12 m), přírodní koupaliště Lido (7 ha rybník)
- **Nové Sedlo u Lokte** – přírodní koupaliště Anna (nádrž 1,5 ha)
- **Okrouhlá** - přírodní koupaliště vodní nádrž Jesenice (nudistická pláž neoficiální)
- **Ostrov** – venkovní bazén (50 m)
- **Potůčky** – krytý bazén (16 m)
- **Sokolov** – krytý bazén Park hotel (25 m), venkovní bazén
- **Šindelová** – přírodní koupaliště (nádrž)
- **Tatrovice** – přírodní koupaliště (vodní nádrž Tatrovice 23 ha)
- **Teplá** – přírodní koupaliště Betlémský rybník (29 ha)
- **Velký rybník u Hroznětína**
- **Velká Hleďsebe u Mariánských Lázní** – přírodní koupaliště Riviéra (nádrž 50 x 20 m)
- **Velká Všeboř** – ATC Václav přírodní koupaliště vodní nádrž Jesenice (40 ha vodní nádrž)

➤ **Žlutice – přírodní koupaliště (rybník)**

Vodní turistika

V povodí níže uvedených řek jsou ideální podmínky pro realizaci vodní turistiky. Zvláště se to týká řeky Ohře v prostoru Loket – Karlovy Vary. Chybí však potřebná infrastruktura v podobě tábořišť a další doprovodné infrastruktury. Nadregionální význam z hlediska realizace vodní turistiky mají toky Ohře a Střela. Mezinárodní význam má řeka Teplá (viz Kanoe MATTONI).

Splavnost řek a vodní turistika v Karlovarském kraji

Hodnocení: (☉ ☉ ☉) mezinárodní význam, (☉ ☉) nadregionální význam, (☉) regionální význam

Ohře (☉ ☉), z Chebu
Střela (☉ ☉), od Žlutické nádrže
Rolava, přítok Ohře, od ústí Černé vody
Rotava, přítok Svatavy, od přítoku Prudkého potoka
Svatava (☉), přítok Ohře, od Kraslic
Teplá(☉ ☉ ☉), přítok Ohře, od ústí Pramenského potoka

Turistika na koni (hipoturistika)

Jednou z doplňkových služeb pro návštěvníky Karlovarského kraje je turistika na koni (hipoturistika). V současné době se na území Karlovarského kraje nachází minimálně 11 jezdeckých areálů. Z rozhovorů s jejich provozovateli vyplývá, že poptávka po této formě turistiky roste a že tedy lze do budoucnosti očekávat růst jejich počtu.

Kromě toho jsou Karlovy Vary známé jako středisko koňských dostihů.

Jezdecké areály v Karlovarském kraji

Hodnocení: (☉ ☉ ☉) mezinárodní význam, (☉ ☉) nadregionální význam, (☉) regionální význam

- Fojtov
- Jezdecká stáj Nové Domy – Boučí u Sokolova (výuka jízdy v anglickém stylu, vyjížd'ky do přírody, letní výukové tábory, ustájení koní)
- Kynžvart
- Mariánské Lázně – Jezdecká škola Krakonoš
- Nebanice (☉ ☉)
- Nová Role
- Odrava
- Pegas, Děpoltovice u Karlových Varů (☉) (výcvik, vyjížd'ky, agroturistika, ubytování)
- Verušice u Žlutic (turistická jízdárna – turistické výlety v sedle, výcvik pro děti, tábořiště, stravování)
- Jezdecký areál Háje
- A & W Jezdectví (Cheb)
- Mariánské Lázně – Krakonoš (☉)

Horolezectví

Pohyb v chráněných oblastech je omezen zákonem č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny. Lezení je zakázané v oblastech se statutem národního parku, národní přírodní rezervace a národní přírodní památky. V ostatních případech, kdy není zakázáno, platí dohoda mezi příslušnými orgány ochrany přírody a Českého horolezeckého svazu (ČHS), kde jsou stanoveny podmínky provozování lezení. Povolení je na dobu určitou, pokud k tomu shledá důvod (zpravidla pro porušování podmínek dohody), může příslušný orgán lezení v dané lokalitě zakázat, resp. neprodloužit povolení k lezení. Důležité je, že toto povolení mají pouze registrovaní horolezci u ČHS. Možnost požádat o povolení výjimky mají i občané neregistrovaní u ČHS. Ale lepší postup je obrátit se na některý oddíl horolezectví nebo některou horoškolu. Jejich prostřednictvím lze získat přístup do oblasti i odborné vedení zajišťující větší bezpečnost.

Horolezecká místa na území Karlovarského kraje

Hodnocení: (☉ ☉ ☉) mezinárodní význam, (☉ ☉) nadregionální význam, (☉) regionální význam

- Svatošské skály (☉)
- oblast Vladaře
- Polínský vrch
- okolí Bečova n.T.
- Kozelka (☉ ☉)
- Vysoký kámen (Hohenstein)
- Skály Na strašidlech u Horní Blatné
- Holubí skály u Božího Daru

Golf

Golf se dnes stává stále populárnějším sportem a území Karlovarského kraje je ideální pro budování golfových hřišť. golfový sport tradičně patří k lázeňství (stejně tak jako koňské dostihy). V posledních několika letech dochází k růstu poptávky po golfu nejenom ze strany zahraničních, ale i domácích účastníků cestovního ruchu.

Milovníci golfu mají k dispozici golfová hřiště v Karlových Varech Olšová vrata, Cihelny a Háje – ve výstavbě), Mariánských Lázních, Františkových Lázních, Teplé, Lubech a Hazlově. Mimo těchto golfových areálů se připravuje výstavba dalších (např. v Sokolově a Lázních Kynžvart).

Jednou z možností přeshraniční spolupráce s Německem (Oberfranken) je vytváření společného produktu pro golfisty. Budování golfových hřišť (Golfland Oberfranken) je jednou z priorit rozvoje cestovního ruchu v severovýchodním cípu Bavorska. V současné době zde existuje 12 golfových hřišť.

Golfová hřiště na území Karlovarského kraje

Hodnocení: (☉ ☉ ☉) mezinárodní význam, (☉ ☉) nadregionální význam, (☉) regionální význam

Karlovy Vary (☉ ☉ ☉)

Cihelny u Karlových Varů (☉ ☉ ☉)

Mariánské Lázně (☉ ☉ ☉)

Františkovy Lázně (☉ ☉)

- Klášter Teplá (☉)
- Luby u Chebu (☉)
- Hazlov

golfová hřiště s celoročním provozem (tzv. indoor golf)

- Imperiál Karlovy Vary (☉)
- Villa Golfista Mariánské Lázně (☉)
- Mariánské Lázně – hala u Antonička (☉)

Sportovní létání

V posledních letech i v České republice realizuje mnoho lidí svou touhu po létání díky jednodušším a dostupnějším tzv. sportovním létajícím zařízením (SLZ). Jedná se jednak o tzv. ultralehká letadla pevné konstrukce, dále motorové i bezmotorové závěsné kluzáky (rogala), padákové kluzáky eventuelně též motorové a v menší míře ultralehké vrtulníky a virníky. Těmto aparátům stačí skromnější startovací a přistávací plochy. Padákové kluzáky nemají pevnou konstrukci a startují na vhodných schválených svazích. Balonové létání není vázáno na předem upravené plochy.

Na území Karlovarského kraje zatím nebyly vymezeny plochy pro sportovní létání (ultralehká letadla, rogala, balony), kromě letišť v Chebu, Olšových Vratech, Mariánských Lázních a Toužimi.

Nabízí se lepší využití pro sportovní létání zvláště podhůří Krušných hor (na vyvýšených haldách v okolí Perninku) či v oblasti Karlových Varů anebo Vladaře. Nejbližší významnější plochy pro sportovní létání se nacházejí v lokalitě Pernštejn v Krušných horách, která leží již v Ústeckém kraji.